

La multiseular invocació de sant Vicent Ferrer com a defensor de la «llengua valenciana»

[The multiseular invocation of Saint Vincent Ferrer
as the defender of the «Valencian language»]

ANTONI FERRANDO FRANCÉS

Universitat de València

antoni.ferrando@uv.es

RESUM: Al llarg de la història de la llengua catalana, el nom de sant Vicent Ferrer (*ca.* 1350-1419) ha estat associat a l'estima per la seua llengua materna, ja que sempre va predicar «in sua vulgari idioma Catalonie seu Valentino». Els valencians han utilitzat aquesta creença per a invocar la protecció de sant Vicent sobre la «llengua valenciana» y sobre el poble valencià. És una de les raons que expliquen la gran popularitat del sant entre els valencians. Les modalitats amb què s'han expressat des del segle XVI les apologies de la llengua invocant l'exemple de sant Vicent posen de manifest una situació de conflicte lingüístic.

PARAULES CLAU: Sant Vicent Ferrer, història de la llengua catalana, conflicte lingüístic

ABSTRACT: Throughout the history of the Catalan language, the name of Saint Vincent Ferrer (*ca.* 1350-1419) has been associated with esteem for his mother tongue, as he always preached «in sua vulgari idioma Catalonie seu Valentino». The Valencians have used this belief to invoke the protection of Saint Vincent on the «llengua valenciana» and on the Valencian people. It is one of the reasons that explains the saint's great popularity among the Valencians. The ways in which the apologies of the language have been expressed since the 16th century invoking the example of Saint Vincent reveal a situation of linguistic conflict.

KEYWORDS: Saint Vincent Ferrer, history of the Catalan language, linguistic conflict

Recepció: 26/02/2019. Acceptació: 08/03/2019. Publicació: 05/04/2019

1.Objectius

Un dels factors que més han contribuït a l'articulació de les comunitats nacionals o polítiques a Europa ha estat la creació d'uns mites lligats a les primeres etapes de la seua història. Aquests mites solen suplir l'absència de referents fundacionals clars. No és aquest el cas del País Valencià, que és una de les poques comunitats polítiques europees que pot adduir una data clara de naixença, i una de les més antigues: el 9 d'octubre de 1238, en què Jaume I, rei d'Aragó i comte de Barcelona, pren possessió de les terres del Xarq al-Àndalus fins llavors dominades pels musulmans. Ja des d'època medieval, la figura de rei Jaume, creador del regne de València, ha format part de l'imaginari històric valencià i és per això que ha gaudit d'un gran respecte entre els valencians de totes les èpoques.

Tanmateix, el valencià més popular i de més projecció internacional ha estat Vicent Ferrer, el primer valencià canonitzat, famós en la seua època per les habilitats oratòries, pels miracles que se li atribuïen i pel seu protagonisme en el Cisma d'Occident i el Compromís de Casp. Sant Vicent va començar a ser un sant popular amb la implantació de la religiositat tridentina, a partir del darrer terç del segle XVI: era el sant que curava malalts, ressuscitava morts i obrava tota mena de prodigis. Entre aquests, cobrà una notable celebritat la tradició, replegada en el procés de canonització de mestre Vicent i identificada amb el do de llengües, segons la qual, predicant ell arreu d'Europa «in vulgari catalanico sive valentino», tots l'entenien i tots en quedaven edificats espiritualment. Fou en aquesta època que la jerarquia eclesiàstica començà a potenciar l'ús del castellà, la llengua de la monarquia hispànica, en els sermons i en nombroses manifestacions de les pràctiques piadoses. Ara bé, com que resultava un contrasentit ressaltar que el nostre predicador sempre utilitzà el valencià i alhora predicar en castellà, s'imposà el costum de mantenir la llengua del país en els sermons de les festivitats vicentines. Aquesta tradició ha perdurat fins a l'actualitat. És així com al País Valencià el nom de sant Vicent Ferrer ha quedat associat amb l'estima i l'ús del valencià. La dimensió simbòlica de sant Vicent s'ha posat ben de manifest en el fet que els centenars del sant no s'han celebrat

en coincidència amb la seua festivitat litúrgica d'abril, sinó amb la data de canonització, proclamada pel papa valencià Calixt III el 29 de juny de 1455.

A pesar del pes creixent del laïcisme i de la indiferència religiosa en les darreres dècades, el nostre sant continua gaudint d'una relativa popularitat entre els catòlics valencians, i l'estudi de la seua projecció política i de la seua obra teològica i homilètica no ha deixat de suscitar una notable atenció entre els nostres medievalistes, historiadors de la literatura i de la cultura popular, teòlegs i historiadors de l'Església.

El meu objectiu ací consistirà a exposar les bases sobre les quals s'ha articulat la creença en el do de llengües de sant Vicent Ferrer i a examinar com la identificació del sant amb la defensa del valencià s'ha anat reinterpretant en cada una de les etapes de la història lingüística del País Valencià. La utilització de sant Vicent com a recurs apològic de les virtuts i de l'ús de la «llengua valenciana» —un tret singular en el conjunt de les terres de llengua catalana— ha esdevingut una constant en la història de les ideologies lingüístiques a ca nostra. Altrament, les formes amb què s'ha expressat al llarg de la nostra història són un bon termòmetre per a aproximar-se a la situació sociolingüística de cada moment. Tot plegat justifica a bastament una mirada, ni que siga merament panoràmica, al procés de conversió de sant Vicent en símbol identitari dels valencians, ja que llengua i pàtria han estat dos conceptes íntimament units.

2. Mite i realitat en el do de llengües de sant Vicent

L'associació de sant Vicent amb la defensa del valencià és indestriable d'una tradició hagiogràfica que arranca de l'endemà mateix de la canonització del nostre dominic. Ja Pietro Ranzano (*ca.* 1427-1492) afirmà, en la *Vita sancti Vincentii Ferrerii* (*ca.* 1455), que el nostre predicador «sua valentina ac materna lingua fuerit semper locutus» (és a dir, 'sempre predicà en la seua llengua materna valenciana') i que el «donum linguarum, sicut et veteribus apostolis, ei concessum est» (és a dir, 'se li concedí el do de llengües com als primers apòstols'). També s'expressà en termes similars sant Antoní de Florència en

el capítol del seu *Chronicorum opus* (ca. 1457) dedicat a *De sancto Vincentio confessore*: «Hoc autem stupendum erat, et apostolica gratia, quod praedicans in idiomate vulgari Cathalonico, intelligebatur etiam ab aliis nationibus illud ignorantibus» (és a dir, l'arquebisbe florentí considerà com a 'cosa meravellosa i una gràcia apostòlica que, predicant sempre en vulgar llengua catalana, era entès per parlants d'altres nacions que la ignoraven') (Ferrando 1997).

En realitat, hi ha una contradicció en aquestes afirmacions, ja que, d'una banda, es diu que sant Vicent no deixà mai de predicar en la seua llengua materna; en canvi, de l'altra, se sosté que posseïa el do de llengües, que consisteix precisament en la facilitat natural per a parlar les més diverses llengües. La contradicció es troba ja en les actes del procés de canonització, substanciat entre 1453 i 1454. Així, entre els testimonis de Bretanya n'hi ha que declaren que fra Vicent usava el francès en els seus sermons, mentre que n'hi ha d'altres que manifesten que predicava en la seua llengua materna. Entre els testimonis de Tolosa i de Nàpols predominen els que posen l'accent en la comprensió dels seus sermons per gent de diversa procedència lingüística, fent notar en alguns casos que predicava en català o valencià. No s'han conservat les declaracions d'Avinyó, probablement amb testimonis no solament francesos i occitans, sinó també del Delfinat, la Savoia i el nord d'Itàlia (Esponera 2018: 13).

Heus ací una mostra d'aquesta diversitat d'afirmacions, en boca de dos testimonis de Vannes i un de Tolosa, que escoltaren sermons de frare Vicent en contextos lingüístics diferents. La reproduïm d'acord amb les transcripcions de Pierre-Henri Fages (1904). A Bretanya, Pere Floch, ciutadà, de 50 anys, declarà «quod britones britonizantes, licet non intelligerent galicum, intelligebant tamen, ut referebatur, ejus predicaciones», és a dir, que els bretons de llengua bretona, encara que no entenguessen el gàl·lic, tanmateix entenien les seues predicacions. Per tant, fra Vicent sermonava, com després especificà el mateix Pere Floch, en la «llengua de la Gàl·lia», és a dir, en francès. En canvi, mestre Prigentius Plovigner, advocat de la cúria eclesiàstica de Vannes, de 65 anys, declarà que els bretons «licet ydyoma cathalonicum quo utebatur M. V. intelligibiliter sapere soliti non fuissent, attamen, mediante dulcedine sermonacionis ejus ac signis que faciebat, et nutu, ut communiter ferebatur, divino, omnes fructum effectualem

hujusmodi predicacionum reportabant et retinebant», és a dir, que ‘malgrat no entendre en general l’*idyoma catalanicum* de què se servia mestre Vicent’, els bretons que escoltaven els seus sermons en quedaven edificats ‘gràcies a la dolçor de la seua oratòria, als gestos que feia i, segons deia tothom en general, a la inspiració divina’. A Tolosa, Bernat de Roserge, arquebisbe d’aquesta ciutat, de 53 anys, declarà que «licet idem Magister Vincentius predicando loqueretur in sua vulgari idiomate Catalonie seu Valentino, tamen omnes audientes tam Tholosani quam Baschones et Gallici, necnon et aliarum nationum seu linguarum presentes ibi convenientes confitebantur ac dicebant plenarie et perfecte dictum Magistrum Vincentium predicantem intellexisse, et sua verba percepisse: quod etiam reputatum fuit per omnes ad singulare miraculum et ad speciale donum», és a dir, que ‘a pesar que el mateix mestre Vicent parlava en les seues predicacions en el seu idioma vulgar de Catalunya o valencià, tots els qui l’escoltaven, tant si eren tolosans com si eren bascos o francesos i encara els qui, procedents d’altres nacions o llengües, s’hi congregaven amb tal motiu, reconeixien i deien que entenien plenament i perfectament els sermons que predicava el susdit mestre Vicent i que copsaven el significat de les seues paraules, la qual cosa fou considerada per tots com un singular miracle i com un do especial’. Aquests dos darrers testimonis, molt qualificats intel·lectualment, ens donen la clau del veritable miracle atribuït al predicador valencià: declaren, però no ho afirmen com a experiència pròpia, que els oients manifestaven que l’entenien perfectament, gràcies a la «dolçor de la seua oratòria, als gestos que feia i, segons deia tothom en general, a la inspiració divina». En altres mots, allò que es percebia com a miracle era la connexió tant corprenent que s’establia entre emissor i receptors, gràcies a les habilitats comunicatives del predicador valencià.

És obvi que l’objectiu dels enquestadors del procés era demostrar amb miracles la santedat de fra Vicent. Si els testimonis deien que, predicant en diverses llengües, tothom l’entenia, es demostrava que mestre Vicent posseïa el do de llengües i, doncs, se’l podia associar amb els dotze apòstols, que havien estat dotats per l’Esperit Sant amb aqueix do, segons el relat de Lluc en els *Fets dels Apòstols*. En canvi, si els testimonis deien que, predicant en la seua llengua materna, tots l’entenien, es demostrava un miracle no menys extraordinari. Les respostes

depenien en gran manera de la forma amb què els enquestadors havien formulat les preguntes o de la formació dels enquestats. Com més formació, previsiblement més objectivitat en les respostes. Bona prova del caràcter induït de les respostes és que testimonis desconexors del català poguessen afirmar que predicava en «català», fins i tot precisant que era en «català o valencià».

Com bé han advertit hagiògrafs competents de sant Vicent, les informacions lingüístiques del procés s'han de prendre amb les reserves que suscita tota operació canonitzadora, sobretot si és d'època medieval. Tanmateix, són tants els testimonis del procés i tanta la seua diferent procedència geogràfica, que les declaracions, preses en conjunt i no de manera aïllada, aporten informacions lingüístiques parcialment verídiques. Del conjunt de les actes es desprén una impressió clara: fra Vicent usava la llengua de la seua audiència majoritària, però en l'espontaneïtat oral recorria de tant en tant a termes o expressions de la seua llengua materna, de la mateixa manera que citava i glossava frases en llatí. Confirmar feblement aquesta impressió només ho podem aconseguir si recorrem a la biografia lingüística del sant i a la documentació històrica.

La biografia lingüística de mestre Vicent Ferrer ens confirma una vida marcada pels contactes lingüístics constants i intensos. Després de professar al convent de València (1368), Vicent Ferrer completà la seua formació teològica a Barcelona, Lleida i Tolosa, ciutats on residí la major part de la dècada de 1368-1378, els dos últims anys a la capital del Lenguadoc, on hagué d'aprendre occità i francès. Entre 1378 i 1390 acompanyà el cardenal aragonés Pero Martínez de Luna, de qui era confessor, en la seues gestions diplomàtiques a les corts d'Aragó, Navarra i Castella en favor de la causa del papa d'Avinyó, i alternà l'estada en el convent de Predicadors de València amb freqüents trasllats a la cort catalanoaragonesa —per la seua condició de confessor de la infanta Violant de Bar i de conseller i almoïner del rei Martí l'Humà—, i amb sojorns a Barcelona i Lleida, bé per raons d'estudi, bé per afers del seu orde. Per tant, hagué d'aprendre l'aragonés i el castellà. El 1395, Pero de Luna, convertit en Benet XIII, el cridà a la cort papal d'Avinyó. L'estada en la ciutat occitana entre 1395 i 1399 li permeté de familiaritzar-se més encara amb l'occità i amb el francès, ja que la major part dels eclesiàstics al servei de Benet XIII eren occitans

i francesos. Però fra Vicent també hi va tenir l'oportunitat d'aprendre l'italià, ja que també hi pul·lulaven eclesiàstics procedents de Nàpols i Sicília i dels estats i ciutats del nord d'Itàlia, com és el cas de Gènova, que s'havien declarat partidaris dels papes d'Avinyó. Així doncs, quan el dominic valencià, el 1399, decidí convertir-se en un predicador itinerant i inicià les prèdiques a la Provença i el nord d'Itàlia devia expressar-se amb facilitat no sols en la llengua materna, sinó també en aragonés, castellà, occità, francès i italià. El nostre predicador s'adreçava bàsicament al «poble menut», a les masses, i en aquest sentit no podem esperar d'ell un ús del llatí, fora de les citacions bíbliques i patristiques i d'algun terme teològic, en entorns no estrictament eclesiàstics. El llatí dels sermonaris vicentins conservats són en general traduccions i adaptacions de les seues predicacions en totes aqueixes llengües a fi de poder recórrer-hi en qualsevol indret (Sanchis Sivera 1927). Així, el manuscrit llatí d'Avinyó dels sermons predicats en català a Mallorca no sembla sinó la traducció i adaptació de les transcripcions preses pel prevere provençal Antoni Anglada que acompanyava mestre Vicent en aquella missió mallorquina, on s'observen trets provençals de l'estenògraf.

D'altra banda, la documentació històrica confirma que fra Vicent parlava la llengua dels països de llengua romànica en què predicava. Un dels documents més eloqüents sobre la facilitat de fra Vicent per a les llengües —no oblidem que era un gran comunicador i una persona molt avesada a la conversa i el debat— ens el proporciona la carta, datada a Gènova el 1405, que el francès Nicolas de Clémanges, exrector de la Universitat de París i secretari del papa Benet XIII, adreçà a l'italià Reginaldo Fontanini:¹

---

1 És traducció de la versió francesa del pare Pierre-Henri Fages (1894, I: 186-187): «Né en Aragon, il passe en Italie; à peine arrivé, il se met à prêcher en langue italienne avec une telle facilité, une telle intelligence, et une telle distinction que vous l'auriez cru positivement Italien. Et les Italiens avouent qu'ils ne se comprennent pas mieux entre eux qu'ils ne le comprennent, jusqu'aux petites filles elles-mêmes. Vous me direz peut-être qu'il n'est pas surprenant que parlant italien, les Italiens le comprennent. Soit, mais vous avouerez qu'il est surprenant que, à peine arrivé, il sût déjà la langue. En tout cas, voici qui est plus fort: il parle si bien italien qu'il n'y a pas que les Italiens qui le comprennent, mais de gens qui n'ont aucune teinture de cette langue. Un Allemand m'a affirmé avoir entendu toutes ses paroles comme s'il eût parlé en allemand. Et moi qui ne comprends qu'à moitié l'italien, j'affirme que je le comprenais aussi bien que je vous comprends vous-même».

Nascut a Aragó, es va traslladar a Itàlia; en arribar-hi, va començar a predicar en italià amb tanta facilitat, competència i claredat que se'l podria considerar italià de naixement. I els italians admeten que no s'entenen millor entre ells mateixos i que fins i tot l'entenien les jovenetes. Potser em direu que no és sorprenent que, parlant italià, els italians l'entenguen. D'acord, però haureu d'admetre que sorprén que, només arribar, ja dominés l'idioma. En tot cas, allò que és encara més colpidor és que parla tan bé l'italià que no solament els italians l'entenien, sinó també persones que no tenen cap coneixement d'aqueixa llengua. Un alemany em va dir que havia entès totes les seues paraules com si ell hagués parlat en alemany. I jo, que entenc l'italià només a mitges, afirme que l'entenia tan bé com us entenc a vos mateix.

Hi ha petges romàniques en les versions llatines dels sermons de sant Vicent que confirmen que el nostre predicador s'adaptava lingüísticament a la seua audiència. Així, Pedro Manuel Cátedra (1984: 282-284), en estudiar la predicació castellana del sermonari llatí del col·legi del Corpus Christi, de València, observà que l'anunci del pla de divisió dels sermons, la versió en romanç dels versicles bíblics citats i les expressions d'estil directe, com ara quan diu «quia finis mundi veniet *ayna et muit ayna*», apareixen en «un discutible castellano lleno de aragonesismos». Fora de l'àmbit lingüístic català, l'ús del català o valencià devia ser «circunstancial», generalment provocat per l'espontaneïtat del discurs oral. En conseqüència, sant Vicent devia predicar «en el idioma de sus oyentes, si lo sabía; cuando no, bueno era el materno». Anàlogament, podem concloure que l'occità, el francès i l'italià de les predicacions de fra Vicent devien ser uns discutibles occità, francès i italià esquitxats d'alguns catalanismes, cosa que explicaria que alguns testimonis declarassen que parlava en català. Al capdavant, allò que importava no era tant la propietat lingüística dels mots usats en la predicació com la comunicació emocional que volia trametre als fidels.

Així doncs, s'imposa la conclusió que fra Vicent tenia una extraordinària capacitat per a adaptar-se a cada audiència, potenciada per una rica experiència plurilingüe (Ferrando 2013).

3. La interpretació tradicional del do de llengües de sant Vicent

Ja hem vist que els primers hagiògrafs de sant Vicent van presentar el seu do de llengües no com la capacitat per a expressar-se en diverses llengües, sinó com la capacitat de fer-se entendre per tothom fent ús exclusivament de la llengua materna. En el capítol «De sent Vicent Ferrer», del *Flos sanctorum romançat* (València ca. 1494, reeditat el 1514), es diu que

[Sent Vicent] cercà moltes ciutats, viles e lochs, preÿcant la paraula de Déu, ço és, València, Aragó, Cathalunya, Castella, Bretanya, Normandia, Savoya, Piamont, lo Delfinat, ribera de Gènova, Borbó e la major part de França. Hagué special gràcia de Déu en lo seu sermonar, que era no poca admiració, axí com los apòstols, que en qualsevulla part que sermonàs y en la lengua sua materna era entés per altres nacions. E encara que los seus sermons fossen prolixos, negú dels oÿdors no s'enujava, car la sua loqüela fervent e devota scalfava los ànimos dels hoïnts com a falla. Era, axí mateix, per special do del Sperit Sant, oÿt tant per los que luny li eren com per los que prop li staven, per indoctes com per doctes, tant per innobles com per nobles, tant a moros com a juheus, los quals molt voluntàriament als seus sermons venien, en tal modo que molts de aquests a la sancta fe cathòlica convertí (Ferrando 2013: 105).

Uns anys després, concretament el 1510, apareixia a València *La vida de sant Vicent Ferrer*, de Miquel Peres, en què s'insistia en la mateixa interpretació:

Mereixqué atényer aquella excelça gràcia per l'Esperit Sant als gloriosos apòstols donada, que sermonant en la sua natural lengua totes les nacions perfetament l'entenien y a cascú dels hoïnts paria que en la sua pròpia lengua sermonava y, igualment lo qui estava luny com lo qui prop stava, lo entenia (Ferrando 2013: 156).

En termes similars es van expressar els primers goigs coneguts dedicats al sant, les «Llaors del gloriós e benaventurat sent Vicent Ferrer, patró e fill de la

insigne ciutat de València», publicats en el *Trellat sumàriament fet de la bul·la o Confraria del Psaltiri o Roser* (València 1535 i 1546):

Lo quart [miracle] fon ésser entesa / vostra llengua natural / per lo món universal / i de tots en tot compresa (Ribelles 1929: 65).

Davant la contradicció entre les dues maneres d'entendre el do de llengües, fra Vicent Justinà Antist tractà de conciliar ambdues interpretacions a *La vida y historia del apostólico predicador sant Vicente Ferrer, valenciano* (1575), obra «dirigida a los illustres señores los señores Jurados de Valencia». En un primer moment, afirma que sant Vicent

predicó en su natural lenguaje catalán, y con ser ello así, era tal la gracia que Dios le avía comunicado, que toda suerte de gente le entendía, aunque predicó en tierras que tienen otro hablar ageno del catalán, como en Castilla, Normandía, Bretaña, Piamonte, Ribera de Génova, Delfinado y Saboya, Borbón y Francia. [...] Esto es lo que escribe sant Antonino, el qual dize que sant Vincente predicava en catalán, porque antiguamente el lenguaje valenciano no se diferenciaba casi nada de aquel otro, comoquiera que Valencia fue poblada de gente catalana» (Antist 1575: 45-46).

Però, més avant, matisa que

tuvo en cierto modo la gracia de las lenguas que los apóstoles tuvieron. Digo en *cierto modo* porque *ordinariamente* no habló con variedad de lenguas, sino con un solo lenguaje vulgar de valenciano fue entendido por todos, y a qualquier dellos les parecía que avía predicado en su propio lenguaje de cada uno» (Antist 1575: 79).

Per tant, admet que sant Vicent també predicà, ni que fos extraordinàriament, «con variedad de lenguas». L'hagiògraf dominicà insistí en la predicació quasi monolingüe de sant Vicent, però no volgué renunciar a la vinculació del sant amb el privilegi de compartir amb el apòstols el do de llengües. Antist, en

la «Carta del autor» als jurats, «padres d'esta república», havia presentat sant Vicent com a protector de València y «padre de la patria», i això casava millor amb la interpretació tradicional del miracle lingüístic.

4. Els orígens del recurs a sant Vicent en les apologies de la llengua (1510-1609)

La situació sociolingüística de la València cinccentista presenta dues etapes clarament diferenciades: *a)* durant els dos primers terços del segle, el valencià mostra una gran vitalitat fins i tot en l'àmbit de la impremta, malgrat la pressió castellanitzadora de la cort de Germana de Foix i de Ferran d'Aragó, duc de Calàbria, però perd prestigi social; *b)* durant el darrer terç del segle XVI es produí una molt notable reculada dels usos del valencià en els àmbits de l'administració virregnal, la literatura, l'homilètica i la impremta, coincidint aproximadament amb el gir castellanista de Felip II de Castella a partir de 1568 i amb el pontificat de l'arquebisbe andalús Juan de Ribera (1568-1611).

Una mostra diàfana de la davallada del valencià en termes de prestigi social, sobretot a partir de la derrota de les Germanies (1519-1522), és la sentència del certamen immaculista valencià de 1532, on l'autor, Jeroni Sempere, descriu en valencià una visió al cel en la qual les tres persones de la Trinitat, els àngels, els profetes i els sants exalten en castellà la creença en la puritat de Maria, en contra de Satan, que havia manifestat en valencià la seua impugnació a la susdita creença. Entre els sants s'inclou sant Vicent Ferrer, que també parla en castellà:

Per tots los confessors rahona / nostre valer / aquell gran sanct Vincent Ferrer
/ ab tal llaor: / *Pues l'Eterno Confessor / os confiessa toda pura, / no-s
confesse nadie impura / so pena de su rigor* (Ferrando 1983: 849-864).

A pesar d'haver estat declarat patró de València (1459) i de ser recordat tant per la «gràcia» dels seus sermons, com es diu en la *Crònica del capellà d'Alfons el Magnànim*, com per la seua intervenció en el Compromís de Casp,

sant Vicent no fou inicialment molt popular a València. Els seus sermons no s'hi editaren fins després del primer centenar de la canonització; no s'hi celebrà cap certamen poètic en el seu honor abans de 1600; no s'hi publicà cap monografia de la vida del sant abans de 1510 i, tot i que se li atribuïa el do de llengües, no se l'identificava encara al segle XVI amb la defensa de l'ús del valencià. Inicialment, només se'l recordava pel seu do de llengües. D'altra banda, la seua festa hagué de competir desavantatjosament amb les festivitats històriques del regne: la del 9 d'octubre, considerat dia fundacional del regne de València, la del 23 d'abril, dia de sant Jordi, patró principal del Regne, i les dels altres patrons: sant Vicent Màrtir, sant Miquel i el Sant Àngel Custodi del Regne.

En la crònica sobre el primer centenar de la canonització de sant Vicent (1555) que reporta el *Llibre d'Antiquitats* de la seu de València només es fa constar que és gràcies a «alguns devots del gloriós sant» que el capítol i la ciutat van acceptar de celebrar-lo amb una solemne processó, en la qual va desfilar una roca amb la imatge del sant predicant, que «fonch cosa ben imaginada y devota» (Martí Mestre 1994, I: 204-205). Però no se'ns parla de cap sermó, ni s'associa sant Vicent amb l'ús i la dignificació del valencià. Tot es degué fer en llatí i valencià. L'arquebisbe, el castellà Tomás de Villanueva, no es trobava llavors a la ciutat.

La popularitat de sant Vicent fou només relativa fins al pontificat de Juan de Ribera. Prova d'això és que en el concili provincial de València de 1565-1566 convocat per l'arquebisbe Martín de Ayala s'arribà a suprimir la festa de sant Vicent Ferrer com a dia de precepte, tot i que se'l considerava patró de la ciutat i del regne de València. Ara bé, el seu do de llengües ja fou invocat el 1546 com a recurs apològic de les excel·lències de la llengua valenciana. Ho va fer interessadament Pere Antoni Beuter (*ca.* 1490-1554), en publicar en castellà la *Primera parte de la Corónica general de España* (1546). A fi justificar l'ús del castellà, el cronista de València va adduir la universalitat d'aquesta llengua —«el mismo tiempo requiere que sea en todos una común lengua»—, però va voler dissimular la seua deserció lingüística dient alhora que amb la seua opció «no se le hace a la lengua valenciana perjuicio en ello, ni pierde por ello el ser habla polida, dulce y muy linda». Un dels arguments compensatoris

de la seua aposta pel castellà fou invocar que el valencià, gràcies a sant Vicent, havia aconseguit la dignitat de llengua apostòlica:

Callo por agora la gracia que Dios le hizo [a la lengua valenciana], parejándola a la lengua hebraica en boca de los apóstoles, casi en el tiempo y predicaciones de S. Vicente Ferrer, que, predicando en valenciano, era entendido por la Francia y Italia, Bretaña y tierras de moros de Granada y otras partes (Pitarch 1972: 38).

No cal dir que el text de Beuter només es pot considerar una pseudoapologia del valencià. Ben mirat, és una apologia del castellà. L'actitud de Beuter respon a un estat d'opinió que circulava entre importants sectors de la noblesa valenciana, la finalitat del qual era no solament convidar a l'adopció de la llengua de la Monarquia —tinguem en compte que el valencià era la llengua *oficial* del Regne—, sinó també dissuadir els valencians de l'ús de la seua llengua presentant-la com a arcaica, local, breu, aspra, no cultivada i pròpia de baixa condició social (Ferrando / Nicolàs 2011: 203-206). Beuter la salva teòricament dient que era «pòlida, dulce y muy linda», però de fet la condemna a la subalternitat.

Contra aqueix discurs glotofàgic reaccionà Onofre Almudèver en l'«Epístola proemial als lectors» que encapçala la seua edició de *Lo procès de les olives* i de *Lo somni de Joan Joan* (1562). Les paraules d'Almudèver són de gran interès historicolingüístic, ja que, després d'explicitar els arguments desqualificadors d'aqueix discurs, donen les pautes per a la dignificació del valencià des d'una defensa sincera de l'ús de la llengua pròpia:

Per on vos exhorte, amoneste i tant com puc encarregue que torneu sobre vosaltres, i respongau, per la vostra honra, en no deixar perdre les obres de tan cèlebres autors, sinó que, renovant-les, mostreu a les nacions estranyes la capacitat de les persones, la facúndia de la llengua i les coses altes que en ella estan escrites. Majorment que us deveu lloar de dos coses: que ella és en si tan delicada que ab facilitat se gira i aprén qualsevol de les altres, i ella de pocs és compresa, sens lo que més importa, que, per

la sanctedat del vostre benaventurat compatriota sanct Vicent Ferrer, fonc decretada en tal manera que la estengué per les parts llonquies i remotes, predicant a estranyes nacions, i de tots clarament ab ella fonc entés. Quant més que, fent açò que dit tinc, llevareu un engan que està demesiadament estés, en què se han persuadit molts ignorants: que és falta de vocables o freda en si, com sia veritat que és molt abundant i molt faceta (Pitarch 1972: 41).

Almudèver no sols combatia el prejudici que la llengua pròpia no havia estat objecte de la il·lustració que el llatí havia proporcionat a altres llengües, sinó que convertia el do de llengües de sant Vicent en un argument poderós per a una apologia creïble de la llengua pròpia.

El crit d'Almudèver no generà una dinàmica dignificadora per al valencià. Ben al contrari, assistim durant el darrer terç del segle XVI a l'ofensiva castellanitzadora de Felip II de Castella i del seu instrument ideològic a València, l'arquebisbe Juan de Ribera. Tant és així que pràcticament desapareix la impressió d'obres en valencià. Seguint les orientacions del concili de Trento, Ribera hi va introduir uns nous referents de la pietat popular, generalment vinculats a l'espiritualitat castellana, en substitució de la major part dels tradicionals a València i a la resta de la Corona d'Aragó.

El sant Vicent taumaturg i sermonador se salvà d'aquesta ofensiva gràcies a una operació de castellanització de la seua memòria i del seu llegat. Fent-se ressò de la protesta elevada a Roma el 1567 pels jurats de la ciutat de València contra la decisió del concili provincial de València de 1565-1566 de suprimir com a dia de precepte la festivitat de sant Vicent Ferrer, l'arquebisbe Ribera en restablí el caràcter preceptiu en el sínode diocesà de 1578 (Ballester-Olmos 2014: 78). En una calculada operació de transculturació, es publiquen a València en castellà successives edicions (1563, 1567, 1569, 1573, 1605) de sermons de sant Vicent sobre l'Anticrist (Fuster 1827, I: 17); els jurats de València subvencionen la ja esmentada obra en castellà de Vicent Justinià Antist (Antiste, en les parts proemials del llibre), *La vida y historia del apostólico predicador sant Vicente Ferrer, valenciano* (1575); s'edita en castellà la *La vida de sant Vincente*

Ferrer, con muchos milagros que obró, assí en su bienaventurada vida como después de su gloriosa muerte (1589), una traducció de l'hagiografia vicentina de Miquel Peres, però ometent el nom de l'autor i la llengua de l'original (Ferrando 1993: 157-160), i es publica en castellà la *Historia de la vida y milagros, muerte y discípulos de san Vicente Ferrer* (1600), de Francesc Diago.

L'operació transculturitzadora es completa amb iniciatives per a potenciar la veneració al sant valencià. El 28 de setembre de 1594, el papa Climent VIII publicà un breu pel qual es traslladà la celebració festiva del sant, el 5 d'abril, al dilluns posterior al segon diumenge de Pasqua, amb l'objectiu d'evitar la freqüent coincidència de la festa de sant Vicent amb la Quaresma i la Setmana Santa. El breu papal reconegué *de iure* la tradició del patronatge de sant Vicent sobre tot el regne de València, que els jurats de la ciutat de València ja havien promogut molts anys abans. Els jurats de València, adduint que «el gloriós sant Vicent Ferrer» estava «casi oblidat» fora de la Corona d'Aragó, sol·licitaren a Felip III de Castella que adoptés mesures per a fomentar el culte d'un sant que va ser «predicador universal en tota o la major part de les terres y províncies de la Sglésia Cathòlica». Com a resultat de la petició, s'aconseguí que l'any 1600 es traslladés de Vannes a València la relíquia de la costella del sant. L'arquebisbe Ribera i el capítol de la catedral van encarregar a Francesc Tàrrega la *Relación de las fiestas que el Arçobispo y Cabildo de Valencia hizieron en la traslación de la reliquia del glorioso san Vicente Ferrer a este templo* (1600). Sant Vicent hi és invocat sobretot com un sant miraculós que guarda la ciutat de la pesta, però també com a patró de tots els valencians. Tot el llibre és també en castellà, a excepció de dos poemes de Melcior Orta, un en valencià i l'altre mig en castellà i mig en valencià, que corresponen al certamen poètic en honor de sant Vicent convocat a l'efecte (1600). Melcior Orta s'adreça al sant en aquestes termes:

Guardià molt bé os dirà / qualsevol ab veritat, / puix de orta, regne y
ciutat / sou lo patró y guardià (Ferrando 1983: 909).

A València es coneixien els manuscrits dels sermons del sant en valencià i, per tant, les estratègies comunicatives del nostre predicador. Malgrat que la

jerarquia eclesiàstica potenciava l'homilètica en castellà, no era coherent, en el cas de sant Vicent, exaltar el seu do de llengües, tal com era interpretat generalment a València, i optar pel castellà en els sermons de les festes vicentines (el naixement, el bateig i la mort). És així com es consolidà el costum —convertit al segle XVII en norma reglamentada— de predicar en valencià els sermons vicentins. Contràriament a les previsions de la jerarquia eclesiàstica, el record de la predicació valenciana de sant Vicent i el tractament popularista de la seua vida i miracles serviren per a associar el seu nom amb l'ús i la dignitat del valencià en uns moments de forta pressió castellanitzant.

Els erudits se'n feien ressò, però només se centraven en el discurs, ja generat per Beuter, de presentar el valencià com a llengua apostòlica. Així ho feia el 1610 Gaspar Escolano, predicador de la ciutat, en la *Década primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y reino de Valencia*:

Y para que concluyamos con el germen de las honras de nuestra lengua, baste saber que mereció el nombre de apostólica, porque si los apóstoles, para sembrar la palabra de Dios por el mundo, recibieron en su comisión el don de lenguas, nuestro gran compatriota, san Vincente Ferrer, con la valenciana fue entendido de todas las naciones y lenguas del mundo (Escolano 1610: llibre I, cap. XIV, col. 96).

5. El sant Vicent popular i europeu del Barroc, al centre del debat entre l'estatus de la llengua i el model lingüístic de la predicació (1609-1707)

Sant Vicent ocupa un lloc central en la història de la religiositat valenciana en el centenar d'anys que va des de l'expulsió dels moriscos (1609), en coincidència molt aproximada amb la mort de l'arquebisbe-patriarca Ribera (1611), fins a la conquesta i annexió del regne de València a Castella (1707). És l'època de màxima esplendor del Barroc. Des del punt de vista de la història social de la llengua, és una època en què s'intensificà encara més la pressió castellanitzadora. Hi contribuïa l'impacte del segle d'or de la literatura caste-

llana. Una de les seues manifestacions fou la potenciació, des de les més altes instàncies polítiques i eclesiàstiques, de l'homilètica i de les pràctiques devotes en castellà. Aquesta ofensiva ensopegà amb la resistència a la castellanització per part d'un bon nombre de clergues. El conflicte que en va derivar, que es coneix bé a Catalunya gràcies sobretot a Modest Prats, ara també els coneixem prou bé a València gràcies als estudis de Vicent Pitarch (2001) i d'Antoni López Quiles (2012), encara que les situacions de cada territori eren diferents. En el cas de València, se centrà al voltant de la predicació en valencià en les festes vicentines i dels altres patrons de la ciutat i regne de València.

El record de la predicació en valencià de sant Vicent i la tradició de la preservació de la llengua del país en les celebracions institucionals del Regne frenaren els intents de les autoritats eclesiàstiques d'imposar absolutament el castellà en l'àmbit religiós. El patró sant Vicent havia reeixit a superar la prova de la castellanització promoguda per l'arquebisbe Ribera i els seus successors, sobretot els arquebisbes Isidro Aliaga i Pedro de Urbina, i, en el transcurs del segle XVII, no sols es convertí en un sant molt popular, sinó també en un símbol identitari dels valencians. No es discutí l'ús del valencià en les seues festes, però aquest ús sí que provocà uns debats sobre el model de llengua de la predicació que afectava també la tria lingüística dels sermons, llavors un dels mitjans més eficaços per a difondre les ideologies dominants.

La pressió castellanitzant explica que la crònica oficial del segon centenar de la canonització de sant Vicent Ferrer, *Segundo centenario de los años de la canonización del valenciano apóstol san Vicente Ferrer* (1656), encarregada pels jurats de la ciutat de València a Marc Antoni Ortí (1593-1661), aparegués en castellà. És obvi que en l'opció lingüística dels jurats també pesaren les raons econòmiques i la voluntat de projectar al món més eficaçment la ciutat de València (Escartí 2008). Així i tot, Ortí, secretari de la ciutat i defensor del conreu del valencià culte, no sols reproduceix en valencià el sermó predicat per Antoni Bonaventura Guerau (Ortí 1656: 120-135), sinó també la dedicatòria als jurats, moltes composicions laudatòries dedicades a l'autor, un bon nombre de les poesies que es penjaren a les parets i als altars del recorregut de la processó o que es distribuïren pels carrers de la ciutat i un dels tres villancets que es compongue-

ren per a ser cantats en la missa i en la processó. Un dels arguments que addueix Ortí per a justificar la iniciativa del navarrés Urbano de Bargas, mestre de capella de la seu, d'encarregar almenys un villancet en valencià és que era de «llengua valenciana [...] el santo patrón Vicent Ferrer, i que solía predicar en su lengua nativa, dándose a entender con ella a todas las naciones del mundo, i assí ordenó que esta letra se cantasse en primer lugar» (Ortí 1656: 111). Entre les composicions replegadas per Ortí destaca un anònim romanç que presenta sant Vicent investit del do de llengües i, per tant, com a timbre de glòria i d'universalitat de la «llengua valenciana»:

A més de ser cosa plana / lo mostrar les experiències, / qu'és diligència
molt vana / inquirir les excelències / de la llengua valenciana: / en primors
i en perfeccions / no la igualarà ninguna, / puix Vicent, en sos sermons, /
la realçà i la feu comuna / per a totes les nacions» (Ortí 1656: 197).

Tot plegat prou que posa en evidència el protagonisme real de la llengua del país i l'adhesió que li manifesta Ortí, però també la situació de subordinació en termes de prestigi social.

L'oratorià Guerau (traspassat el 1666) explica en el seu sermó el do de llengües de sant Vicent i justifica l'ús del valencià en els termes següents:

Multum ecclesiae profuit, 'fons de molt profit en la Església' i encara pareix, en cert modo, més que sanct Pau, perquè este predicant en València, predicaria en valencià, i si hi avia algun castellà, que perdonàs; mes la predicació de Vicent era tan portentosa que tots lo entenien, puix únicament li convé ser trompeta de l'Evangelí: *Quasi tuba exalta vocem tuam*. La trompeta té esta propietat: que una mateixa manera de tocar causa en la imaginació dels hòmens diferents idiomes. Toca a retirar, el valencià diu «lo enemic ve»; el castellà diu «el enemigo viene», el llatí diu «hostis venit». Tocada la trompeta de Vicent: «Timete Deum», lo llatí entenia *Deum*; lo valencià *Déu*; lo castellà *Dios*; lo francès, *Dieu*, lo grec, *Theós*; l'hebreu, *Jehovà*; i el agaré i moro, *Alà*. I, per predicar solament en la sua llengua, es llança de veure que és lo major predicador del món.

Entre les poesies laudatòries, Ortí reproduceix una *Carta que escriu lo Engonari de la Llonja a l'autor del llibre*, de Josep Rostajo (traspasat el 1656) beneficiat de Sant Nicolau, que acaba amb la quarteta següent, reiteradament adduïda com a mostra de la resistència a la castellanització:

Si algun resabut dirà / per què en castellà no escric, / dic yo que de aquella llengua / sols me'n valc per a mentir (Ribelles 1943: 115).

Si considerem que mentida i artifici poden ser conceptes pròxims, potser aquests versos no són aliens a les polèmiques valencianes del moment sobre l'artificiositat dels sermons en castellà enfront de la naturalitat del valencià i, doncs, sobre la idoneïtat del valencià com a llengua de la predicació. Un dels ecos més clars d'aquesta problemàtica ens l'ofereix precisament el mateix Guerau quan afirma:

Diu el Filòsof: *Pluribus intentus, minor est ad singula sensus*, 'hu que té compte en moltes coses no pot tenir intenció ferma respecte de una', i esta és la causa per què hu no pot tenir molta energia en reprehendre la gravetat del pecat, perquè tant quant la ànima està atenta a la manera del parlar artificios en idioma foraster i sobrepassat ha de faltar en la força de la reprehensió; i així, si ab vehemència gran reprén, és força que sols use del seu llenguatge. ¿No aveu vist un papagall, que ab artifici parla en castellà i en valencià?; pegau-li ab un verduc i veureu que no es queixa en valencià ni en castellà, sinó com a papagall, perquè la força del dolor i la imaginació ferma de lo que patix no el deixa usar de llenguatge artificios. [...] (Ortí 1656: 137-138).

En poques paraules, Guerau creu que, quan els oients presten atenció «a la manera del parlar artificios en idioma foraster i sobrepassat», l'eficàcia de la predicació se'n ressent greument. S'hi reivindica, indirectament, la mena de llenguatge natural utilitzat per sant Vicent.

Un dels sermons vicentins del Barroc més coneguts és el *Ramellet del bateig del fill y fillol de València, el apostòlich sanct Vicent Ferrer*, predicat el 1667 per Joan Baptista Ballester (1624-1672), arcedià de Morvedre. En l'ad-

vertiment «Al lector», que encapçala l'edició, feta aquell mateix any, Ballester justifica la superioritat del do de llengües de sant Vicent respecte dels apòstols en aquests termes:

Per a convertir Déu les nacions, els donà als apòstols do de llengües, que és gran cosa per a convertir parlar a cada u en la sua lengua. Però a san Vicent, en gran privilegi seu y de la nostra lengua, li concedí que, predicant en valencià, le entenguessen totes les nacions, com si predicara en la lengua d'ells; favor que no·l féu als apòstols, encara que plogueren llengües sobre ells (Ribelles 1943: 36).

L'èmfasi en la dimensió europea de sant Vicent té molt a veure amb el coneixement del procés de canonització i amb la difusió que se'n fa a partir de l'hagiografia vicentina d'Antist. Ja la trobem en el títol de la *Historia de la portentosa vida y milagros del valenciano apóstol de Europa S. Vicente Ferrer con su misma doctrina reflexionada* (1635), de Francesc Vidal i Micó. En la defensa ditiràmica de la llengua, Ballester arribà a propugnar una àrea lingüística del català, denominat valencià, que comprenia també totes les terres occitanes, tot reservant al valencià la pronunciació millor:

Parlava's lo valencià language en Proença, tota la Guiana y França gòtica, y ara en Catalunya, regne de València, Mallorca, Menorca y Ivissa. Però als més els queda al pronunciar-lo cert margall, que no·l tenim los d'esta ciutat (Ribelles 1943: 35).

La idea d'estendre a Occitània l'àrea del «valencià language» sembla una manera de justificar que sant Vicent mai no va deixar de predicar en valencià. En tot cas, un dels aspectes més interessants de l'advertiment «Al lector», de Ballester, és la caracterització lingüística del valencià, implícitament oposada al «llenguatge artificios» castellà de què parlava uns anys abans mossén Guerau:

Que sia la lengua valenciana millor que totes les de Europa, enaprés de la lengua sancta, que és la hebrea, a no haver-o yo defensat en públiques

conclusions, no m'atreviria a estampar-o. Y és cert, perquè, además de la gràcia, breuetat, concisió més que lacònica y energia sua, és molt sentenciosa, significativa, conceptuosa y aguda, y té emfàtica valentia, força y magestat en ses paraules (Ribelles 1943: 35).

El miracle del do de llengües de sant Vicent fou molt valorat en la literatura hagiogràfica i laudatòria del Barroc valencià. En la roca de sant Vicent que es tragué en la processó de Corpus de 1665, figurava un tercet anònim en llengua «lemosina», que feia així:

És la lengua valenciana / lengua de l'Esperit Sant / com se veu en este sant» (Ribelles 1943: 431).

Però allò que feu realment popular sant Vicent va ser la fe en la seua protecció de la ciutat i del regne contra la pesta, la fam i la guerra, que veiem en obres com la *Vida de el ángel profeta y apóstol valenciano san Vicente Ferrer* (València 1668), de Francesc Gavaldà. La iconografia vicentina de l'època confirma aquesta visió, que es veu molt ben reflectida en un conegut gravat calcogràfic del llibre de Josep Llop, *De la institució, govern polítich y observàncies de la Fàbrica Vella, dita de Murs e Valls, y Nova, dita del Riu* (València 1696), en què es representa sant Vicent sobrevolant i emparant amb el seu mantell un plànol de la ciutat de València, que porta a la dreta l'escut del regne i a l'esquerra, l'escut de la ciutat.

És pertinent recordar ací que Barcelona, Nàpols i Sicília també tenien sant Vicent com a protector i, en cas de Nàpols i Sicília, com a patró. El 6 d'agost de 1675, el Consell de Mallorca el va proclamar així mateix patró del regne de Mallorca, en atenció a la tasca missionera del sant a l'illa durant vora cinc mesos (1413-1414) i a la devoció que se li tenia. Però en cap d'aquests països se n'identifica la veneració o el patronatge amb el do de llengües.

DE LA FABRICA NOVA

Sant Vicent Ferrer, un dels defensors celestials de la ciutat de València, protegint els valencians contra l'atac dels francesos del dia 28 de juny de 1808. Dibuix de Vicent Lluch (1808).

REVISTA VALENCIANA DE FILOLOGIA / III (2019) p. 183-239

ANTONI FERRANDO FRANCÉS

La multiseccular invocació de sant Vicent Ferrer com a defensor de la «llengua valenciana» / 204

6. Sant Vicent, àngel de l'Apocalipsi, defensor del valencià i protector dels valencians en els temps difícils de l'absolutisme borbònic (1707-1833)

Dins d'aquest segle llarg presidit per l'absolutisme borbònic, la marginació jurídica del valencià i l'intent de fer *tabula rasa* del sistema pactista i confederal de la Corona d'Aragó, es poden distingir dues etapes des del punt de vista de la història social de la llengua: *a)* fins al 1768 la marginació del valencià se centrà en les administracions públiques de nova planta i el sistema judicial; *b)* després de 1768, en què Carles III va promulgar la Real Cédula de Aranjuez, la marginació s'estengué al món escolar i fins i tot a l'àmbit privat, com la comptabilitat o els espectacles públics. El mateix rei també s'encarregà de promoure als bisbats persones fidels a les orientacions castellanistes i il·lustrades del seu regnat. En el cas de València, fou nomenat arquebisbe Andrés Mayoral, que ordenà que els *Quique libri* fossen redactats en castellà i que s'hi castellanitzés l'antroponímia. La repressió dels usos públics de la llengua arribà a l'extrem de prohibir «representar, cantar ni bailar piezas que no sean en idioma castellano» (1799, 1807) (Ferrando / Nicolàs 2011: 282-283).

Una de les reaccions contra la marginació de valencià es canalitzà amb l'exaltació de la figura de sant Vicent Ferrer, que en aquesta època assumí part de les funcions que sant Jordi tenia abans de 1707. De fet, la festa de sant Vicent vingué a substituir les dues grans celebracions nacionals del Regne, la del 9 d'octubre i la del 23 d'abril, que acabaren sent unes meres festes del calendari litúrgic: la de sant Donís, dia de la dedicació de la catedral de València, i la sant Jordi, reconvertit en un sant més la festa del qual només la solemnitzava l'Orde de Montesa. Les festes vicentines d'aquesta època es beneficiaren del favor i del fervor del poble valencià. Convé no oblidar que un dels dos regiments valencians que van acudir en auxili de la Barcelona assetjada el 1714 fou el regiment «Sant Vicent Ferrer». El 1715, el dietarista valencià Ignasi Planas replegà la reacció popular contra la imposició del castellà reproduint en el seu dietari una de les cobles que es penjaren vora l'Altar del Mar, amb motiu de la processó de sant patró de València:

Vixca Sant Vicent, per Déu; / assò sí que és valencià: / hasta en la llengua que usà / no volgué lo que no és seu. / Al diable li sap greu, / pues que es penche, cap de mins, / que lo sant, per tots camins, / és nostre y vol conservar / nòstron modo de parlar, / la llengua i nostres llatins (Blasco 1985: 168).

El record de sant Vicent devia sentir-se molt especialment en el seu convent de Predicadors, de València. No és cap casualitat que fos un dels seus monjos, Tomàs Güell, un dels màxims defensors del valencià al segle XVIII. En el seu dietari de 1734 va denunciar que les noves «leyes de Castilla intenten y procuren de propósito abolir nuestra lengua valenciana» amb la connivència dels patricis autòctons, «que hablan castellano a todas horas, con muestras que desprecian la lengua nativa» (Ferrando/Nicolàs 2011: 268). És cert que la pèrdua de l'oficialitat del valencià afavorí en els sermons vicentins la tendència a la vulgaritat i a la facècia, que provocà fins i tot disposicions eclesiàstiques prohibint aquests usos, però es mantingué la tradició de predicar-los en la llengua del país (Casanova 1988).

Tanmateix, els sermons sobre sant Vicent anaven lligats al record d'uns temps antics en què el valencià era llengua de cort i de grans literats i, doncs, a la dignitat de la llengua. Per això en les apologies lingüístiques del segle XVIII és freqüent la invocació de la predicació de sant Vicent en llengua valenciana i la presentació d'aquesta com a llengua apostòlica a través de la qual hauria parlat l'Esperit Sant. Així, el 1732, el canonge Teodor Tomàs encapçalà la reedició del *Verger de la sacratíssima Virgen María*, de Miquel Peres, amb una defensa de la llengua en els termes següents:

la valenciana lengua, posada en veu de sant Vicent (inmortal glòria de la sua pàtria), mereixqué ser clarí de l'Esperit Sant, orgue de la sabiessa infinita y instrument músich de la divinitat per a treballar per la seua glòria (Juan-Mompó 202:196).

Dos anys després, el notari Carles Ros (1703-1773), a l'*Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano* (1734), reiterava les paraules del

canonge Tomàs (p. 48) i també feia seues les de Joan Baptista Ballester, segons les quals

a san Vicente Ferrer, con gran privilegio suyo y de la lengua valenciana, le concedió que, predicando siempre en ella, le entendiessen todas las naciones como si predicasse en la lengua de ellos; favor que no lo hizo a los apóstoles (Ros 1734: 60-61).

Ros reblava el clau a *Qualidades y blasones de la lengua valenciana* (València 1752), adduint que la llengua valenciana

mereció el timbre de apostólica y santa, porque sirvió de clarín de la Divina Sabiduría, resonando la harmonia de su voz por todo el orbe cuando, articulada en la boca de san Vicente Ferrer, le entendieron no tan solo quantas naciones hay, si que hasta los simples, sordos, locos y muchachos incapaces (Ribelles 1943: 466).

En el «Juicio de D. Agustín Sales», cronista de la ciutat de València, al *Diccionario Valenciano-Castellano*, de Carles Ros (València 1764) s'afirmava:

Con la misma lengua valenciana oyó toda Europa (que entonces era universal), i la observó convertida a sus pies, a su apóstol san Vicente Ferrer (Ribelles 1943: 444).

La vitalitat de la devoció vicentina es va veure molt ben reflectida en les diverses cròniques sobre la commemoració del tercer centenari de la canonització de fra Vicent Ferrer. La crònica oficial de la ciutat de València fou encarregada al jesuïta Tomàs Serrano (1715-1784), que s'edità el 1762 sota el títol de *Fiestas seculares con que la coronada ciudad de Valencia celebró el feliz cumplimiento del tercer siglo de la canonización de su esclarecido hijo y ángel protector, san Vicente Ferrer, apóstol de Europa*. A diferència de l'anterior centenari, el sermó, a càrrec de Josep Climent (1706-1781), canonge magistral de la seu de València i futur bisbe de Barcelona, es predicà en castellà. Tanmateix,

malgrat la marginació institucional de la llengua del país d'ençà de 1707, l'orador sagrat es referí a les virtuts de la llengua del sant, bé que presentada com a cosa del passat, com feien els il·lustrats de l'època. El nostre predicador, adreçant-se a la ciutat de València, associa el valencià a Mestre Vicent i exclama:

Pero Vicente te hizo mucho más famosa de lo que eras antes. Tu nombre, junto con su voz apostólica, resonó por todas partes. Tu lengua, la lengua valenciana que comunmente hablamos y que entonces era la lengua de nuestra corte, se hizo lengua verdaderamente universal; pues, hablándola Vicente, la entendían naciones de diferentes lenguas (Serrano 1762: 237).

Així i tot, Tomàs Serrano volgué deixar constància que la confraria de Sant Vicent Ferrer encarregà el sermó de la festa al dominic Lluís Vicent Mas (1698-1772) i que aquest

oró en valenciano por conformarse con una de las constituciones de la cofradía. A su sermón, que le dio a luz pública, se debe inmortalidad por su provechosa doctrina y facundísima elocuencia: es un hermoso desagravio de la lengua valenciana y una pieza que hace preciosa la constitución (Serrano 1762: 395).

Serrano arribà a considerar el sermó en valencià de Mas com un «desagravio de la llengua valenciana», ressonant evident d'un estat d'opinió més o menys estès, com hem vist en el dietari del dominic Tomàs Güell. El sermó havia estat editat, probablement el 1755, sota el títol de *Sermón en la solemne fiesta que hizo la muy illustre Cofradía de San Vicente Ferrer, por cumplirse el tercer siglo de su gloriosa canonización, el día 5 de julio del presente año 1755 y séptimo del novenario que celebró el Real Convento de Predicadores de Valencia*. El text, suara reeditat per Vicent J. Escartí (2019: 240-276), és probablement el més digne des del punt de vista lingüístic de tots els que generà l'efemèride vicentina de 1755, ja que utilitza un registre lingüístic culte, la qual cosa confirma la persistència de la memòria històrica de la llengua dels segles xv i xvi. Mas considera el valencià un idioma sant gràcies al do de llengües de sant Vicent Ferrer. Ho explica així:

Sanct Pere Pasqual no parlava sempre en valencià. En lo arçobispat de Toledo parlà en castellà, y entre moros, en Granada y en Jaén, aràbich o andaluç, puix del llenguatge natiu, fora d'est regne, a penes se té notícia, y dins se practica molt poc, per més que sia un idioma tan significatiu y expressiu que ningú dels vulgars lo iguala. Doncs per sanct Pere Pasqual y altres sancts més antics que sanct Vicent no pogueren les províncies forasteres pendre llengua de la sanctedat de València. Esta ciutat, com que estava muda, per falta-li *llengua sancta* que s'acreditàs entre les extranjeres, [no parlà] hasta que tingué la de sanct Vicent. Per esta sua *sancta llengua* és ya diligència inútil buscar exelències de la valenciana, sanctificada en los sermons del sanct y per la sua sancta boca feta comuna per a totes les nacions, com en los principis del món l'altra llengua sancta (Escartí 2019: 275).

El contrapunt ideològic a Mas és el sermó del jesuïta de Benimarfull Antoni Mira, predicat l'1 de juliol de 1755 a l'església de Sant Esteve i imprés el mateix any. Mira no s'explica com sant Vicent no procurà fer-se entendre als països estrangers, ja que utilitzà sempre el valencià, però adverteix als predicadors procedents de fora del regne de València que no es preocupen per la llengua valenciana, ja que és «la más corta, la más pobre y la menos acomodada para la predicación». Per al pare Mira, la llengua valenciana «quanto más propia, [es] menos acomodada a la seriedad de este ministerio» (López Quiles 2012: 421 i 566). No cal dir que Mira identificava la propietat de la llengua amb el registre col·loquial, però en el fons arguïa en favor de l'eliminació del valencià en l'homilètica.

Aquesta reduïda però diversa mostra dels debats sobre l'ús del valencià en la trona, produïts arran de la commemoració del tercer centenar de la canonització de sant Vicent Ferrer, posa de manifest les dificultats de la llengua en el context històric del moment, però també el pes decisiu de la tradició vicentina en la consciència lingüística dels valencianoparlants.

A pesar de l'escassa presència del valencià en el llibre de Serrano, en part per convicció —no debades era jesuïta, un orde històricament castellanista— i en part com a resultat de la pressió castellanitzant del moment, el

nostre cronista replega una mostra dels versets en valencià que, entre d'altres en castellà, foren llançats pels gremis en el recorregut de la processó. En concret, uns dels que foren llançats per la «Musa Morcillera» fan referència al do de llengües de sant Vicent en els següents termes, inspirats en el ja conegut sermó de Guerau:

Este evangèlic clarí / cada volta que *Déu* dia, / *Dios* el castellà entenia, /
Deus oïa el llatí; / lo grec, lo hebreu, lo agarí / *Theos*, *Geovà* y *Alà*, / *Deos*
Portugal oïrà, / que esta trompeta guzmana / com a llengua valenciana /
te resabis de mannà» (Ribelles 1943: 506).

Serrano, que en més d'una ocasió designa el regne de València com a «País Valenciano», també recull un sonet «en elogi de sanct Vicent Ferrer», de Joan Collado, «per a que admiren los forasters la brevetat de nostra llengua valenciana», on es fa referència al do de llengües de sant Vicent, que

predica en nostra llengua ab tan gran so, / que tot lo món l'entén, que este
és son fi (Ribelles 1943: 337).

A diferència dels sermons, tota l'hagiografia vicentina del XVIII, generalment destinada a la impremta i font principal dels sermons en valencià, es redacta en castellà, incloent-hi l'ambiciosa *Vida de san Vicente Ferrer, apóstol de Europa* (1775), del dominicà Josep Teixidor, que restà inèdita. Ja passava així des de mitjan segle XVI. Part dels castellanismes dels sermons en valencià són imputables a les fonts utilitzades pels nostres predicadors.

No sabem fins a quin punt la imposició de l'ús del castellà en els espectacles va afectar els col·loquis i les poesies festives, molt populars entre els valencians, però pot explicar l'ús del castellà en bona part de les manifestacions vicentines de finals del XVIII i primer terç del XIX, tret dels sermons. En tot cas, la resistència a la castellanització es manifestà sobretot en la literatura vicentina festiva en vers. Prou que ho remarca el començament d'un romanç anònim popular que es difongué en les festes vicentines de 1780:

Puix de sant Vicent Ferrer / en la huitava e[n]s trobam, / ni serà impropri
lo assumpt / ni lo idioma valencià (Ribelles 1943: 429).

La major part d'aquesta literatura es va concentrar a la ciutat de València, però també la veiem en ciutats tan allunyades de València com Oriola i Morella. Concretament a Oriola, tot i que la població catalanoparlant era ja minoritària al segle XVIII, es mantingué el tradicional sermó en valencià del dia de sant Vicent fins a les darreres dècades del segle. En les festes vicentines d'Oriola del 1782 encara es distribuïren uns quants villancets en valencià, que figuren en un opuscle titulat *Villancicos que se han de cantar en los solemnes maytines del nuevo apóstol de la Europa, del profeta valenciano, el padre san Vicente Ferrer, el día 7 de abril de 1782, víspera del santo, en la iglesia parroquial insigne de Santas Justa y Rufina de esta ciudad de Orihuela, puestos en música por ocho autores* (Ribelles 1943: 330-331). La tradició vicentina a Oriola, amb un important convent dominicà, ha pesat decisivament en el fet que sant Vicent Ferrer fos proclamat patró de la diòcesi.

Ve a tomb recordar que al segle XVIII continuava persistint a Barcelona el record de sant Vicent, vinculat sobretot amb el miraculós succés de la Porta de l'Àngel. Prou que ho posen de manifest dos drames sacres en castellà, l'*Oratorio sacro-histórico a la triunfante entrada de san Vicente Ferrer en Barcelona, la que recuerda las maravillas que obró el santo* (Barcelona 1745) i *El predicador de reyes y rey de predicadores* (Barcelona 1746), que es van representar a l'església de Santa Maria del Mar i al convent dominicà de Santa Caterina, respectivament. El tema central d'ambdues peces és l'acollida que el rei Martí l'Humà va retre a l'«apóstol de Valencia» a Barcelona l'any 1409 i la protecció de sant Vicent sobre la ciutat.

Joan Baptista Escorihuela (1735-1817) reaccionà contra la degradació lingüística i la penetració creixent del castellà en el valencià urbà amb una ambiciosa composició en honor de sant Vicent, que titulà *El àngel de l'Apocalipsi, apòstol de Europa, honor de España y glòria de València, en fe de benevolència y cariño, obsequia, canta, elogia, ensalza y dedica B. E. esta Canzó Real*. En aquesta poesia, publicada al periòdic *El Correo de Valencia* (28-V-1798), Escorihuela recordava que al nostre sant Vicent,

en sa llengua nativa / predicant, entenien sos discursos / quants sos grans auditoris componen. / Per més creixcuts concursos, / tant pròxims com distants, tots el oïen, / per sa veu clara, alt to i expressió viva (Ribelles 1943: 275).

El 1804, Manuel Martín i Picó (1736-1810), al seu *Sermó de S. Vicent Ferrer que en la festa que li fan los chichs del seu carrer en la iglésia del convent del G. P. S. Agustí dia 2 de Pasqua de l'Esperit Sant*, va identificar sant Vicent amb València i amb la llengua valenciana, convertida així en «llengua santa», ja que el nostre dominic,

predicant per tot lo món ab la nativa llengua valenciana i fent-se entendre de tots, com si els parlara en la pròpia llengua, el nom de València ressonà i es féu famós en tot lo món [...]. En fi, la llengua valenciana, que hasta entonces havia estat llengua munda i desconeguda del món, logrà ser llengua de cort i de púlpit; i santificada, digam-ho així, en los sermons de Vicent, vingué a fer-se com una llengua santa i comuna e intel·ligible a totes les nacions, com aquella llengua que al principi del món donà Déu a les gents (Pitarch 1972: 119).

Les apologies de la llengua de l'època tendeixen a ser tan altisonants com escassament reivindicatives de l'ús del valencià. En sublimaven les virtuts apostòliques a costa del silenci sobre la marginació jurídica i social. Però el sant Vicent taumaturg i protector dels valencians continuava conservant el favor del poble. Bona prova d'això són les referències que ens ofereix el *Diario de Valencia* sobre la invocació a sant Vicent arran de la invasió napoleònica. Així, en el número de l'11 abril de 1810 se'ns informa: «Los señores comisarios, individuos y algunos devotos de la Alhóndiga del Trigo de esta ciudad celebrarán hoy día 11 del corriente en la Real Capilla de Nuestra Señora de los Desamparados una solemne función al patrón san Vicente Ferrer, en justa gratitud de su protección en la última invasión enemiga sobre esta ciudad, con misa y sermón»; el dia 21 de novembre de 1811 apareix la notícia següent: «Hoy principia un solemne novenario de rogativas a san Vicente Ferrer por la muy ilustre ciudad

La Señal Divina refrena la Crueldad de Sabona en el punto de la Ciudad contra el ataque de los Franceses el día 28 de Junio de 1808.

Sant Vicent Ferrer, un dels defensors celestials de la ciutat de València, protegint els valencians contra l'atac dels francesos del dia 28 de juny de 1808. Dibuix de Vicente Lluch (1808).

REVISTA VALENCIANA DE FILOLOGIA / III (2019) p. 183-239

ANTONI FERRANDO FRANCÉS

La multiseccular invocació de sant Vicent Ferrer com a defensor de la «llengua valenciana» / 213

para lograr por su mediación la asistencia del Señor en las actuales circunstancias, en su capilla del Real Convento de Predicadores»; el 23 de noviembre de 1811 es publica un himne a sant Vicent titulat: *Sentimientos afectuosos de Valencia amenazada por los enemigos, a su hijo y patrón san Vicente Ferrer*; el 21 de desembre de 1811 s'hi reproduix una *letrilla* a sant Vicent que comença: «Aunque mil males».

Hi ha almenys dos col·loquis de ca. 1810, en què sant Vicent és aclamat com a protector dels valencians contra els francesos. En la *Conversació entre el llicenciado Tarròs d'Almàsera y Tòfol Rosegó de Alboraya*, Tarròs invita a Rosegó a acudir a València «à celebrar la gran festa / de sen Vicent» i a sentir les cobles que cantarà «donant-li gracies al sant», en les quals posarà de manifest «els favors que á sen Visent / li debem els valensians» (p. 6), però aquestes són en castellà i comencen amb el refrany: «Mil rendidas gracias / demos los valencianos / al angel Vicente, / que es padre y hermano» (p. 7), perquè «el gran Vicente / con su sacro manto / la cubre [a Valencia] y defiende / de males y daños» i ara «nos ha librado / dos vezes ¡ó dicha! / de nuestros contrarios» els francesos. L'altre col·loqui es titula *Rahonament entre el Raspós de Rusafa y el Rull de Patraix*. Ací és Rull que s'encomana als patrons (p. 4):

ham de confiar / que están [dis]posat[s] a asistir-nos / y a guardar Reyne
y Ciutat / el Christo del Salvador, / Mare de Desamparats, / nostron patró
sen Chusep, / el nostre chermá Beltran, / el gran Ferrer en la espasa, / que
enchamay nos ha deyxat.

Observem com en al·ludir a l'espasa en mans de sant Vicent, l'autor anònim del col·loqui es fa ressò de la iconografia que el representa com a guardià i protector dels valencians. Al costat d'aquestes manifestacions de patriotisme vicentí s'han de situar també els sermons que es predicaren durant la guerra del Francés (Casanova / Martínez 2001).

Són només unes mostres de la gran popularitat de sant Vicent als inicis dels segle XIX, però també de la creixent castellanització dels sectors dominats de la ciutat de València. La documentació confirma que el valencià se solia

mantenir en els sermons vicentins, fins i tot si els pagava l'ajuntament de València, que continuà sufragant les celebracions eclesiàstiques vicentines per la condició de sant Vicent de «patrón de la ciudad y reino de Valencia». La immensa majoria de la població no s'expressava sinó en valencià. Altrament no s'explica l'ús del valencià en els primers *Milacres* vicentins coneguts, que són de la segona dècada del segle XIX, ja que, si és cert que inicialment se n'escrigueren indistintament en valencià i castellà, a partir de 1829 s'imposa absolutament el valencià (Vila 2019). De la popularitat de sant Vicent en donen testimoniatge eloqüent les expressions que es documenten en la literatura de vocació popular, com ara «Per sen Visent gloriós, que si no hu vera no hu creuria» (*El Mole* 1837, I: 267), per a manifestar sorpresa, o «més cremat que un xiquet de sen Visent» (*El Saltamartí*, 10, 1861: 1), usada per a ponderar enuig (Martí Mestre 2017).

Un dels gèneres literaris més populars entre els valencians de l'època fou el col·loqui, quasi indefectiblement en valencià. Entre els col·loquiers més famosos destaca el liberal Manuel Civera, el Semoler (traspassat el 1822), que reivindicà l'ús i la dignitat de la llengua invocant l'exemple de sant Vicent Ferrer en el «Prólogo» a la *Dècima conversació de Saró Perrengue y el Dotor Cudol* (1820):

¿que acàs no es poden esperar d'esta llengua [valenciana] idees altes, penetracions agudes i pensaments sublims? [...] Responga per mi el meu pare, germà i patró sant Vicent Ferrer, que, predicant en llengua valenciana, instruí, convencé i convertí a innumerables» (Ribelles 1978, IV: 234-235).

L'apologia de Civera és una de les més compromeses amb la defensa de l'ús del valencià. Probablement el to i el fons de la seua apologia té a veure amb el clima de llibertat que s'instaurà a Espanya amb la revolució liberal del coronel Riego el mateix any 1820.

7. Sant Vicent Ferrer, patró dels valencians: entre la memòria popular i l'assimilació erudita (1833-1906)

La instauració definitiva, amb Isabel II (1833), del règim liberal a Espanya accentuà la política d'imposició del castellà en tots els àmbits institucionals i en molts de privats. I la burgesia local, satisfeta pels beneficis de les desamortitzacions de Mendizábal i pel protagonisme social, econòmic i polític que li concedí la derrota de l'Antic Règim absolutista, l'acceptà de grat. El sistema de la Restauració, inaugurat amb Alfons XII (1874), consolidà els valors conservadors de la Renaixença, que no qüestionaven l'*statu quo* sociolingüístic. Pere Anguera va fer veure que la recuperació de la llengua no fou cosa dels notables de la Renaixença, un sector molt minoritari d'aquella castellanitzada burgesia, sinó fruit de la pressió dels sectors populars catalans. Una mateixa conclusió s'imposa per a la burgesia valenciana de l'època (Ferrando / Nicolàs 2011: 317-322).

Des del punt de vista de la història de la llengua i de les reivindicacions nacionals, aquesta etapa es pot considerar conclosa el 1906. Entre altres esdeveniments culturals i polítics rellevants d'aquest any destaca la celebració del primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, una aposta decidida per a superar l'anarquia gràfica dels dos segles anteriors i tornar a convertir el català en una llengua moderna de cultura, més enllà dels reductes literaris. Entre els abrandats discursos inaugurals del congrés, veritables apologies de la llengua catalana, s'invocà, entre els grans emblemes medievals, Ramon Llull i el *Tirant*, però no es dedicà cap paraula a Vicent Ferrer. I en la poesia de comiat als congressistes de Teodor Llorente només s'esmentà Ausiàs March.

Malgrat els inicis del procés de substitució lingüística vertical, de què parlà Rafael Ninyoles, el sant Vicent Ferrer associat amb la llengua del país i protector dels valencians continuà tenint entre tots els sectors de la població valenciana un gran predicament. N'és bona prova l'eclosió dels *Miracles* vicentins i el paper central de sant Vicent en l'ideari de la Renaixença valenciana.

El primer gran esdeveniment vicentí de l'època fou la celebració del quart centenar de la canonització del sant valencià. La distribució lingüística dels textos literaris reproduïts en el llibre de les *Fiestas que en el siglo IV de la canoni-*

zación de San Vicente Ferrer se celebraron en Valencia (1855), de Vicent Boix, posà de manifest una profunda dicotomia cultural: els notables locals que participen en la «Corona poética a san Vicente Ferrer en el cuarto centenario de su canonización» inclosa en el llibre —molts dels quals seran els futurs líders de la Renaixença valenciana— ho faran en castellà, mentre que només una minoria d'extracció predominantment petit burgesa i menestral, ho farà en valencià. En contrast amb el caràcter predominantment castellanista de la crònica de Boix, fidel reflex de l'espanyolització d'una part de la burgesia valenciana, els *Miracles* vicentins que es representaven anualment en els altars construïts a l'efecte amb motiu de la festa anual de sant Vicent i les poesies explicatives i laudatòries que es penjaven als voltants dels altars en ocasió de les representacions dels *Miracles* s'expressaven molt majoritàriament en valencià.

L'ajuntament de València organitzà les festes del quart centenari de la canonització de sant Vicent com una exhibició propagandística de la ciutat, imitant part del cerimonial que s'havia utilitzat el 1838 amb motiu del sisè centenari de la conquesta de València. Així, programà, el 28 de juny, la desfilada de les roques de Corpus, en la qual figurava la de sant Vicent Ferrer, que «llevará la espada del invicto rey D. Jaime I de Aragón, el pendón de la Conquista y el histórico Estandarte de los tercios antiguos de Valencia durante los tiempos forales» (Boix 1855: 88). El sermó, encarregat al bisbe de Sogorb, Domingo Canubio, es predicà en castellà. També ací es repetia el vell ritual històric de congregar al voltant de les celebracions religioses els bisbes de les diòcesis valencianes.

Una gran part de les poesies en castellà de la «Corona poética a san Vicente Ferrer en el cuarto centenario de su canonización» (pp. 281-446) prioritza el paper polític de sant Vicent en el Compromís de Casp, que és presentat com a signe premonitori de la construcció de l'estat espanyol unitari dels temps contemporanis, o subratlla el seu paper constructiu en la resolució del cisma d'Occident. Entre els poetes en castellà apareixen els noms de Rafael Maria Liern, Vicent W. Querol, Teodor Llorente, Cristòfor Pascual i Genís i Jacint Labaila. L'excepció és Pasqual Pérez i Rodríguez, autor de «Plegària» (pp. 330-332). L'adhesió a la llengua i l'exaltació del do de llengües de sant Vicent només

Sant Vicent Ferrer, com a protector de la ciutat i regne de València. Dibuix de Nicolau Sanchis (1855) amb motiu del quart centenari de la canonització del sant valencià.

els trobem en les poesies en valencià, no exemptes, però, dels tòpics de Casp i del cisma d'Occident.

El valencià utilitzat oscil·la entre el registre arcaïtzant, o *valencià acadèmic*, com ara en el *Cànt* de Joan Antoni Almela («Ab gran supèrbia ab vanitat hunflada», pp. 308-317), o el col·loquial, o *valencià que ara es parla*, com és el cas de la *Improvisació*, de Frederic Blasco i Martínez («Tingau temor á Deu, y honreulo sempre», pp. 412-415). Heus ací com Frederic Blasco es refereix al do de llengües de sant Vicent:

Y tot lo mon, quant sènt Visènt parlaba / abrasaben la fe del valencià. /
Chamay parlá atra llengua, ni atre idioma, / el nòstre apòstol, sen Visènt
Ferrer. / Y tots quant éll parlaba, el comprenien, / el valenciá, españòl, y
el estrancher (pp. 412-415).

Hi ha algunes poesies, com l'oda i el sonet de Maria Orberà, que presenten un registre mitjà ben digne. En l'oda («Desde eixe tròn de glòria», pp. 332-336), Maria Orberà, que és una de les poques poetesses antologades, també al·ludeix al do de llengües de sant Vicent:

Allí la mà divina, / com als primers apòstols de la tèrra, / el dó de llengües
sobre tú derrama / per a que á la impietat fases la guèrra.

La major part de les poesies en valencià, i no cal dir les dels gremis, especialment els torners, els cadirers i els sabaters, opten pel registre col·loquial. Un cas ben especial és el *Cànt monosilábich* dedicat a sant Vicent per Benet Altet i Ruate (1827-1893).

La imatge de la crònica de Boix és la d'unes classes socials dominants que han abandonat la llengua del país i en la qual sant Vicent només serveix per a legitimar el poder polític dominant. Però les poesies en valencià, abans de la Renaixença plena, són un testimoni eloqüent, associat amb el nom de sant Vicent, de la resistència a la castellanització.

En contrast amb la burgesia més castellanitzada, els sectors liberals més crítics del nou règim polític, generalment anticlericals, no dubten a invocar sant

Vicent com a protector del poble valencià. Així, en el número 9 del setmanari *El Mole* (14-IV-1855) es publiquen uns *Gochos á sen Visènt Ferrer* com a contrapunt al discurs oficialista, que comencen amb el refrany:

Ya que teniu, gran Señor, / el milacres en la mà, / sigau nostre defensor, /
sacre apòstol valenciá.

I acaben amb aquesta cobla:

Feu-mos sen Visènt Ferrer, / sant gloriós y beneit, / el milacre de desfer / el
mal que se fá en Madrid, / que l'embroll no siga etèrn, / y dónemos vostra
má / llibertad y bon gobèrn, / com Deu als hòmens maná, / y entonses
mes y millor / sereu nostre defensor, / sacre apòstol valenciá» (Ribelles
1978: 89-90).

El número 23 d'*El Mole*, aparegut després de les festes oficials a sant Vicent, és encapçalat per un poema que «els llauradors» dediquen «al Sentenar de Sen Visènt Ferrer». La crítica desenfadada als festejos oficials deriva en una crítica àcida al mal govern de Madrid. Conté una estrofa que reproduïx una altra dels *Gochos* més amunt citats. Heus-la ací en context:

El ministèri espanyòl / es un cranc com una lloma. / Constitució: la fan
nòva. / Eixirà un pastís molt gros. / Pues bé: que fasen la pròba / de cla-
varmosla en lo tò. / ¿Que son els polacos bobos? / Feumos, sent Visènt
Ferrer, / sant gloriós y beneit, / el miracle de desfer / lo mal que se fá en
Madrit (*El Mole*, 23, 24-VII-1855, p. 377).

És en aquest model de llengua que s'escriuen els *Miracles* de sant Vicent, deguts majoritàriament a liberals com Vicent Clèrigues, Josep Bernat i Baldoví, Pasqual Pérez i Eduard Escalante, entre molts altres.

Des dels primers moments de la Renaixença, sant Vicent Ferrer formà part de la tríada de referents històrics medievals —les altres dos foren Jaume I i Ausiàs March— que personificaren el triple ideari del moviment: *Fides*,

Patria, Amor (Roca 2013). En el fons, l'exaltació de tots tres personatges és una reivindicació de la plenitud literària de la llengua en temps medievals. En la Renaixença valenciana, l'evocació del do de llengües de sant Vicent, tal com ha estat interpretat tradicionalment pels valencians, es convertí en un recurs més per a la dignificació de la llengua pròpia. L'evocuen personatges de tots els colors ideològics, des dels més conservadors fins als més progressistes, des dels més partidaris de la unitat de la llengua fins als més reticents a reconèixer-la, o fins i tot a negar-la. Així, Teodor Llorente (1836-1911), en la seua poesia «Salutació als poetes de Catalunya, Mallorca y Provensa que vingueren a les festes del centenar del rey En Jaume», llegida a València el juliol de 1876, recorregué al tradicional tòpic de com l'Esperit Sant parlà per boca de sant Vicent per tal d'enaltir la llengua dels valencians:

En est noble llenguage mos reys, en altres segles, / donaren a son poble
bons furs y sàbies regles; / en est noble llenguage, pel Senyor benehit, /
senyalant a la terra la salvadora via, / per la boca brusenta del meu Vicent
un dia / parlà el Sant Esperit (Roca 2013: 511).

En canvi, Rafael Ferrer Bigné (1836-1895), en el seu discurs com a president de Lo Rat Penat (1881), es referí al

llenguatge que no del tot idèntic al català de son temps se llig en nostres
Furs, el que ab pronunciació, per lo menys no catalana, féu entendre
l'apòstol d'Europa sant Vicent Ferrer al món antic [...] (Rafanell 1991:
144).

El també ratpenatista Josep d'Orga, a l'article «La llengua d'Oc» (1879), cantà les glòries del llemosí, la llengua de sant Vicent que

parlam avuy en Valencia, y que preicant amb ell tot lo mon comprenia
(Martí Badia 2019: 167).

I el republicà Constantí Llombart (1848-1893), en el seu «Discurs panegirich llegit en la solemne sessió inaugurativa de Lo Rat-Penat», de 1878, titulat *Excel·lencies de la llengua llemosina*, recordava que

ab aquesta mateixa llengua llemosina o valenciana (llavors universalment coneguda) va predicar l'apòstol sant Vicent Ferrer y fonch entés en tota Europa, escrivint ademés en ella per a consol dels seus amats deixebles les llahors del Sant Rosari (Llombart 1878: 16).

A diferència de la visió espanyolista dels erudits valencians vuitcentistes sobre l'actuació de sant Vicent a Casp, els historiadors catalans coetanis tendiren a culpar el dominic valencià de la «iniquitat» de Casp, presentada com a causa de la decadència de Catalunya, i a buscar una explicació racional al suposat do de llengües de sant Vicent. Contra aquesta posició es manifestaren alguns dels més notables representants de la Renaixença a Catalunya, com Manuel Milà i Fontanals, Jacint Verdaguer i Josep Torres i Bages. Verdaguer, en acudir als Jocs Florals de València de 1881, s'adreçà així als valencians: «Fills d'Ausiàs March, jo brindo a sa memòria, pel rey don Jaume y sant Vicent Ferrer». El bisbe Torres i Bages dedicà 45 pàgines de la seua edició de *La tradició catalana* de 1906 a justificar l'opció del dominic valencià a Casp i a rebatre, a partir les argumentacions del pare Fages, els primers intents d'explicació racional del do de llengües per part d'aquells historiadors.

D'altra banda i en un altre sentit, convé recordar que el mallorquí Antoni Maria Alcover va dedicar una bona part del volum cinqué de les *Rondaies mallorquines* a les tradicions orals de l'illa protagonitzades per sant Vicent Ferrer, que no tenen res a veure amb el seu do de llengües.

8. Sant Vicent, encara com a reclam identitari al segle xx

La memòria del sant Vicent Ferrer, protector dels valencians i símbol de lleialtat a la llengua, continuà ben viva al segle xx, i es va fer visible especialment en dos moments: en les dues primeres dècades del segle, en què naix

el valencianisme polític, i durant el franquisme, en un primer moment quan s'intenta reduir la llengua a una mera expressió casolana i, en els anys seixanta i setanta, quan, arran de les disposicions del Concili Vaticà II (1962-1965), un bon nombre de catòlics valencians, reivindiquen la introducció del valencià en la litúrgia. En ambdós casos, la invocació de sant Vicent com a reclam identitari dels valencians no fa sinó confirmar la persistència del conflicte lingüístic i la situació d'anormalitat cultural a ca nostra.

El 1902, Faustí Barberà (1850-1924) pronuncià un discurs a Lo Rat Penat, *De regionalisme y valentinicultura*, que s'ha considerat el punt d'arrancada del valencianisme polític. En aquest discurs, Barberà demana als experts un treball de restauració culta del valencià, tot recordant que

nossatros teníem y tenim una llengua pròpia, que lluhí en son esplèndit sigle de òr; q'en boca del nòstre S. Vicent Ferrer passetjà trunfant l'Europa» (Barberà 1910: 30).

No satisfet amb aquesta apologia de la llengua invocant sant Vicent, el famós metge valencià publicà el 1913, «a despeses de son auctor», l'opuscle *Per a valencians. Planes redactades y tretes a llum per un fill de la terra amant de Sant Vicent Ferrer, de la seua llengua y de la pública honestedat*, amb l'objectiu de donar a conèixer l'exemple de fidelitat lingüística que fou sant Vicent i de suscitar entre els seus compatriotes l'adhesió a la llengua del país. Bastarà reproduir els títols dels dos capítols centrals de l'obra per fer veure el propòsit militant de l'autor: «A sant Vicent Ferrer. Prec als valencians que parlen valencià demanant-li por lo sosteniment, conreu i purea de la seua llengua» (cap. III) i «Pregària dels valencians a sant Vicent Ferrer per a que els procure la seua elevació moral i intercedisca en favor de la purificació de la seua llengua: que la vegem lliure de tota blasfèmia i paraula deshonest» (cap. IV). Entre les lloances a sant Vicent, a qui s'adreça com a «fill, pare i defensor del regne de València», en destacaré dues, que de tan denotatives no necessiten glossa:

Vós, sant predicador, que [la llengua valenciana] la hi féreu universal i milagrosament entel·ligible per los mateixos estrangers!
Vós, que inspireu als devots de València l'ús exclusiu de la vostra llengua com atribut especial del vostre cult!.

Com a mostra dels precs, em limitaré a reproduir aquell que, en referència a la llengua, fa així:

Volem lo miracle de sa restauració lliterària i nacional. Volem vore-la retornar a la seua unitat. Volem vore-la reconstruir i viure i surar en intensitat i extensió dins de la millor cristiandad i castissa gramàtica.

Barberà havia creat València Nova (1904), amb la intenció d'atraure les noves generacions al valencianisme. Amb el seu opuscle vicentí volgué contrarestar l'apropiació de sant Vicent pels sectors més conservadors de Lo Rat Penat i combatre alhora el rebuig dels blasquistes contra l'Església. Cal dir, però, que Vicent Blasco Ibáñez (1867-1928) sempre va professar una oberta admiració pel «diplomático de Caspe», encara que en va censurar les campanyes antijueves. D'ell parla particularment a *El papa del mar*, novel·la protagonitzada pel papa Benet XIII. El recorda com a «predicador internacional, admirado por las multitudes» i «monje de paz», i posa en boca de Borja, un dels personatges de la novel·la, la seua pròpia visió del sant i de la seua actuació a Casp, en oberta oposició als historiadors nacionalistes catalans:

Muchos catalanes no han perdonado aún a san Vicente que abusase de su prestigio, imponiendo a un castellano en la elección de Caspe. [...] La dinastía castellana [de los Trastámara] que entró a reinar en Aragón se catalanizó en ideas y costumbres, y luego se italianizó con Alfonso Quinto, que iba a pasar la mayor parte de su existencia en el reino de Nápoles, conquistada por él. Pero de todos modos, maestro Vicente fue un precursor de la patria única, el primero que intentó crear la España tal como existe ahora.

Cap paraula dedicada a la llengua de sant Vicent ni al seu do de llengües, tot i que Blasco considerava que la llengua dels valencians, que sempre anomenava «valenciano», i la dels catalans era la mateixa!

Les posicions lingüístiques de Blasco i la seua visió del Compromís de Casp no diferien molt de les que professaven els patricis valencians que van protagonitzar els actes commemoratius del cinqué centenari de la mort de sant Vicent, que va tenir lloc a València el 1919. La crònica de l'esdeveniment fou redactada pel dominic Luis Urbano sota el títol de *Crónica oficial de las fiestas celebradas por Valencia en el V Centenario de la muerte de san Vicente Ferrer (abril-mayo 1919)*. Com ha fet veure Rafael Roca (2019), els actes commemoratius de 1919, que partiren del convent dominicà de València, es distingiren per una interpretació espanyolista del sant. El sermó, en castellà, anà a càrrec del valencià Joan Benlloch, que acabava de ser nomenat arquebisbe de Burgos. La presència del valencià, algunes vegades denominat «lemosín», en aquesta crònica és de mínims. De fet, el llibre estava pensat sobretot per a un públic espanyol.

La quasi nul·la sensibilitat per la llengua de sant Vicent del pare Urbano i l'escàs interès per l'ús de la llengua del país per part de les dues associacions regionals que s'hi adheriren, Lo Rat Penat i el Centro de Cultura Valenciana, contrasten amb l'atenció per l'obra del sant valencià de dos il·lustres eclesiàstics valencians, els canonges Roc Chabàs i Josep Sanchis Sivera, que a les darreries del segle XIX i primeries del XX van exhumar, estudiar i difondre els sermons valencians de sant Vicent.

Malgrat els intents d'espanyolització de sant Vicent pels sectors socials dominants de València, el valencianisme cultural, primer arrecerat en l'associació Nostra Parla i després al voltant de revistes com *El Camí*, *La República de les Lletres* i *Acció*, reeixí a preservar l'estima per un sant lleial a la llengua, que era reconegut de bon grat com a patró per antonomàsia del Poble Valencià. El gran reclam continuava sent la tradició, mai no qüestionada en el fons, que sant Vicent sempre s'havia fet entendre en valencià davant tota mena d'audiències lingüístiques.

Un dels més grans defensors de la figura i del llegat de sant Vicent fou Francesc Almela i Vives (1903-1967), factòtum de la revista *Nostra Parla*, que publicà a Barcelona el 1927 un opuscle, *Sant Vicenç Ferrer*, en què, sense qüesti-

onar el do de llengües de sant Vicent (si «solament coneixia l'hebreu, el llatí i el valencià, predicava, per tant, en valencià» p. 58), intentà justificar les causes per les quals era comprés arreu d'Europa occidental (el parentesc del valencià amb les «parles d'oc», la gesticulació en les prèdiques o la gradualitat en la comprensió dels oients), bé que posant els arguments en boca d'«alguns autors [que] han cercat explicacions profanes». No cal dir que, en aquesta empresa d'exaltació vicentina, tingueren un protagonisme especial els sectors democratacristians d'Acció Valenciana (Colomer 2007). La seua revista *Acció* insistí molt en la necessitat de reintroduir el valencià en la predicació, com ara en l'article «Preguem en valencià» (*Acció*, 27, 10-XI-1934), i sempre posava sant Vicent com a exemple lingüístic que calia seguir, ja que va fer «servir de vehicle de la gràcia divina la nostra llengua valenciana, que mai no deixà d'emprar», tal com escrivia el seu director, Francesc Soriano i Bueso, en l'article «La llengua valenciana, viaducte de la pau del món i la unitat de l'Església» (*Acció*, 99, 18-IV-1936).

La guerra civil de 1936-1939 feu desaparèixer dels carrers la representació dels *Miracles* i, dels altars de la catedral de València, algunes de les relíquies de sant més preades. Un dels versets que circulaven a València entre els partidaris de l'alçament militar del general Franco demanava a sant Vicent el miracle d'una ràpida rendició de la ciutat :

Pare sant Visent Ferrer, / naixcut en lo carrer de la Mar, / batejat en Sant Esteve, / tans de miracles que fas, / fes que Valencia s'entregue (Cortés 1995: 80).

Amb el franquisme es produí el maridatge entre el nou règim dictatorial i la jerarquia eclesiàstica, cosa que permeté una certa autonomia d'acció en les iniciatives culturals i religioses emparades per l'Església. Gràcies a aquesta relativa permissivitat, aparegueren ben d'hora iniciatives de record, veneració i reivindicació de sant Vicent Ferrer per part de lletraferits procedents del valencianisme conservador o moderat de la preguerra, no massa simpatitzants del nou règim, que intentaren preservar el sant de les descarades manipulacions polítiques dels nous mandataris (Cortés 1995). El sant valencià unia tots

aquells valencianistes en l'estima per la llengua, bé que amb diferències de sensibilitat i de compromís. En tot cas, la literatura vicentina de la postguerra fou un recurs útil per a mantenir viva la flama i la dignitat literària de la llengua. Un dels arguments més utilitzats en defensa del conreu del valencià fou precisament recordar que sant Vicent sempre havia predicat en valencià (López 2007: 167-177).

La primera iniciativa literària important, atribuïble a Ricard Sanmartín (Cortés 1995: 301), fou l'antologia titulada *Glòria vicentina* (1944), una corona poètica en què participaren nombrosos escriptors procedents del valencianisme de preguerra com Francesc Almela i Vives, Xavier Casp, Enric Duran i Tortajada, Maria Ibars, Carles Salvador i Enric Soler i Godes. En la presentació del llibre, Rafael Ferreres (Sanmartín 1944: 4) remarcava:

Así como San Vicente, en sus sermones, se hacía entender por extranjeros sin abandonar jamás su lenguaje maternal, de la misma manera la musicalidad, la armonía que se desprende de estos versos penetrará también en los oídos de los que no conociendo el valenciano sean sensibles a la tierna dulzura de esta lengua y admiradores del maravilloso y humanísimo San Vicente.

Cortés (1995: 302) veu l'opuscle com «una mena de desgreuge contra la instrumentalització de què fou objecte el sant valencià en els anys immediatament posteriors a la victòria» franquista, en què ocupa un lloc important destacar la lleialtat lingüística del sant, que elogien sobretot Pasqual Asins, Carles Salvador i Ricard Sanmartín. El primer canta sant Vicent com a «signe de glòria / de nostra parla racial» (p. 8); el segon ens recorda que «Sant Vicent quan va pel món / parla en nostre bell parlar» (pp. 21-22), i el tercer, que «en llengua de sa terra, / que mai no oblidà un moment, / va récorrer tota Europa, / fent-se entendre de la gent» (p. 25).

La segona iniciativa literària important, ara promoguda per Josep Maria Bayarri, i molt més ambiciosa, fou la *Corona poètica que els poetes valencians ofrenen al pare Vicent Ferrer amb motiu del V Centenari de sa Canonització i*

per a record (1955), en la qual van participar seixanta-cinc autors, de tota edat i procedència ideològica. De fet, hi van coincidir escriptors tant de la preguerra, com Enric Duran, com de postguerra, com Martí Domínguez, Joan Fuster, Jaume Bru i Vidal i Vicent Andrés Estellés. El poema que millor recorda el do de llengües de sant Vicent és «Bona gent», d'Enric Duran (prèviament publicat a *Bona gent* amb el títol de «Retaule vicentí»):

Nostra llengua és parlada / a tot arreu d'Europa; / l'escolta la gentada / que al meu voltant s'agropa; / l'escolten i comprenen / les més diverses gents, / i els sentiments s'encenen / amb llums incandescents. / [...] / Llengua valenciana / tan dolça i expressiva, / celestial fontana / d'amor i de fe viva; / tots per oir-la vénen / —miraculosa veu—, / l'escolten i l'entenen / perquè és la veu de Déu. / Parleu —parla que encanta!— / valencianament, / la bella, dolça i santa / llengua de Sant Vicent! (Bayarri 1955: 17-19).

També hi insisteixen Ricard Sanmartín i Carles Salvador. Per al primer, en «Far i profeta», sant Vicent,

de l'Europa seguint tot caminal, / féu renaiximent universal / parlant sempre la llengua valenciana (Bayarri 1955:154).

Per a Carles Salvador, en «Trobes en llaor de Sant Vicent Ferrer»,

Un sol parlar gentades estrangeres / li han escoltat. Per gràcia divina / tothom entén son mot (Bayarri 1955: 171).

Vicent Andrés Estellés, en «Epístola amb segell d'urgència», es revolta contra els tòpics vicentins amb una de les seues composicions més admirables i sentides:

¿He de dir que tu ets un gran valencià, i he de dir tot això i allò de «nostra parla», / i he de cantar la teua lucidesa allà en Casp, / i el teu verb i la teua

voluntat unitària / als mapes i l'Església, i el goig dels teus miracles / i el teu nom com pedra que cau, de sobte, en l'aigua? [...] / És l'hora de parlar ras i clar, sant Vicent! (Bayarri 1955: 178).

Paral·lelament a aquesta *Corona poètica*, aparegué la revista *Bona gent* (1954-1955), subtitulada *Portavoz de la Junta del V Centenario de la Canonización de San Vicente Ferrer*, amb contribucions tan singulars com «La milagrosa vida de sant Vicent Ferrer», de Jesús Ernest Martínez Ferrando, en què l'autor presenta el valencià com una modalitat occitana més:

El gran prestigio literario que sus labios [de san Vicente] adquirió nuestra lengua vernácula, esta lengua extendida a la sazón en sus diversas modalidades por gran parte del mediodía de Europa, que rivalizaba con sus hermanas latinas» (Roca 2018: 490).

Com ja va observar Rafael Roca (2013), l'anàlisi dels escrits publicats en la *Corona* i en la revista permet constatar la coexistència de dos models de reivindicació de sant Vicent Ferrer: d'una banda, la dels qui fixaven l'atenció en el significat hispànic de l'acció pública del dominic; i, de l'altra, la dels qui maldaven per destacar quines havien sigut la llengua i la identitat primigènies del predicador, i a demanar als valencians de hui fidelitat lingüística.

La celebració del cinquè centenari de la canonització de sant Vicent Ferrer va generar un munt de publicacions commemoratives i d'estudis sobre la seua personalitat i la seua obra (Roca 2018). Entre les primeres, són ben notables el *Catecisme de la doctrina cristiana*, «en homenatge i record del V Centenari de la canonització de sant Vicent Ferrer» (1955), de Vicent Sorribes i Gramatge (1903-1986), i el *Recull de càntics cristians* (1955), d'Agustí Alaman (1912-1994). Entre els estudis, ens interessa ara destacar aquells que abordaren el do de llengües del dominic valencià des d'un punt de vista científic. Ja s'avançaren a l'any de la commemoració Jesús Ernest Martínez Ferrando i Joan Fuster. El primer publicà a l'editorial Torre *El nostre sant Vicent Ferrer* (1952), on atribueix a la proximitat del valencià a les llengües romàniques de l'entorn el fet

que a sant Vicent no li hagués calgut canviar de llengua en la predicació (pp. 11-14). El 1954, Fuster publicà unes completíssimes *Notes per a un estudi de l'oratorià vicentina*, on remet a d'altri («hom») els intents d'explicació racional de la tradició coetània de sant Vicent segons la qual aquest utilitzava «sempre la seva llengua natural»; i entre les dues hipòtesis més raonables, la que suposa que el dominic valencià no deixà mai de predicar en valencià per «la semblança aleshores existent entre tots els idiomes romànics» —semblança que li sembla exagerada— i la que suposa que «el predicador emprava un vocabulari barrejat, en el qual inclouria mots de diverses llengües o només els més semblants de totes elles», prefereix, amb reserves, la primera (Fuster 1968: 126-127). L'any 1955, l'editorial Lletres Valencianes reeditava l'esmentat i ja comentat opuscle d'Almela i Vives, *Sant Vicent Ferrer*. La posició de Sanchis Guarner, adduïda en algunes conferències, serà resumida a *La llengua dels valencians* (1960):

encara que és probable que, quan sant Vicent predicava fora del domini lingüístic català, barrejàs el seu valencià amb molts provençalismes (i també, en alguns casos, amb alguns gal·licismes, italianismes o castellanismes), sembla provat que els espectaculars sermons vicentins tenien el valencià com a llengua bàsica» (Sanchis 1972: 148).

Però Sanchis, més endavant, publicarà un article divulgatiu «Sobre el do de llengües atribuït a sant Vicent Ferrer» (*Las Provincias*, 21-IV-1974), en què advertia que «el problema del do de llengües atribuït a sant Vicent es troba ben lluny d'haver estat resolt». Ben mirat, ni Joan Fuster ni Manuel Sanchis Guarner van considerar oportú o rellevant qüestionar obertament que sant Vicent havia utilitzat el valencià o català com a llengua bàsica de la seua predicació arreu d'Europa.

Les transformacions socials i econòmiques que es produïren a partir del pla de desenvolupament econòmic de 1959, que inauguraren el *desarrollismo*, van permetre un cert aflujament de la repressió del règim franquista en l'àmbit de la cultura. És en aquest context que van aparèixer la versió revisada de *La llengua dels valencians* (1960), de Sanchis Guarner, i *Nosaltres els valencians*

i *El País Valenciano*, totes dues de Joan Fuster (1962), de notable impacte intel·lectual i cívic.

Entre 1962 i 1965 es va celebrar el Concili Ecumènic Vaticà II, auspicat pel papa Joan XXIII. Una de les seues disposicions més importants, la *Constitució sobre la Sagrada Litúrgia* (30-XI-1963), va ser l'autorització de la missa en les llengües vernacles de cada territori. En el cas del País Valencià, més de 20.000 fidels es van adreçar l'any 1964 a l'arquebisbe Marcelino Oleachea (1946-1966) demanant-li, en aplicació d'aquesta disposició conciliar, la introducció del valencià en la litúrgia i l'acció pastoral de l'Església. Fou debades, tot i que prèviament, l'*Eucologi. Missal Valencià* (1951), de mossén Vicent Sorribes, n'havia preparat el camí. En la introducció, Sorribes ens recordava que sant Vicent «predicà sempre en valencià, la nostra gloriosa llengua, per ell consagrada al servici de Déu i de la Pàtria».

Un bon resum de tot aquest moviment de renovació eclesial es troba recollit en l'opuscle de Vicent Miquel i Diego (1939-2016), *L'Església valenciana i l'ús de la llengua vernacla* (1965), publicat per L'Estel, amb un pròleg del canonge Josep Espasa (1914-1980). Una vegada més, la rememoració de la vida de sant Vicent esdevenia un reclam per a donar suport a una petició tan ben avalada pel Concili i per la doctrina dels darrers papes. L'opuscle és potser la darrera gran monografia apologètica de la llengua que invoca l'exemple del sant valencià. I ho fa recordant que

Sant Vicent Ferrer sempre parlà en llengua valenciana (catalana, deia ell). [...] Mai no predicà en altra llengua que la materna, i amb ella arrossegava les multituds d'Europa. La llengua valenciana, que, per error o per dissort, es troba avui proscriu i ofegada amb desdeny en quasi la totalitat de les esglésies del País, tingué el més grandios i solemne dels cants del poema de la seua existència per boca del famosíssim sant. Fou un valencià universal el qui féu ressonar la nostra llengua davant els papes, els reis, els rics i els pobres, i va usar-la tota la seua vida amb amor filial [...]. Llàstima que no l'imitem tots nosaltres. [...]. ¡Veni de bell nou, sant Vicent, sobre la nostra València, que els vostres germans us necessitem! (Miquel i Diego 1965: 96-98).

Però la jerarquia no aplicà la introducció del valencià en la litúrgia.

La devoció vicentina en valencià continuà plasmant-se en la representació dels *Miracles*, bé que amb una visió popularista del sant i de la llengua. Pels anys seixanta i setanta, les revistes que publicaven els Altars vicentins i fins i tot la Junta Central Vicentina, controlada per l'ajuntament franquista de València, anunciaven en moltes ocasions que el sermó del sant en cada una de les circumscripcions dels Altars es faria en valencià i permetia la publicació al seu si d'escrits reivindicatius de la llengua, que sovint invocaven explícitament el miracle del do de llengües de sant Vicent per a suscitar l'adhesió al valencià. Fins i tot s'instaurà el Dia de la Paraula Valenciana en coincidència amb les festes de sant Vicent. Heus ací alguns exemples d'aqueixos escrits, on és freqüent la denúncia de l'abandonament de la llengua. Així, Josep Cervera i Grífol en l'article «Poliglotisme, sí! Però valencià, més» (*Associació de Sant Vicent Ferrer del "Mocadoret"*, 1966), deia:

Sí. El Pare Vicent no mai pot restar satisfet dels valencians, almenys en aquesta època de completa despreocupació per la nostra propietat lingüística. [...] Si obrem en conseqüència i dintre del poliglotisme situem el nostre idioma en primer lloc, [...] llavors el Pare Vicent ens acollirà amb els braços oberts, pletòric d'alegria i satisfacció, al veure que els seus fills se preocupen de mantindre viva la llengua melòdica, sustanciosa, viril i dolça a l'ensem, que ell utilitzava sermonejant per qualsevol indret del món.

Emili Beüt, en «Sant Vicent, predicador» (*Altar del Carme*, 1967), recordava:

Mestre Vicent predicava per tots els llocs en valencià, el seu idioma propi, el del país on havia naixcut. Es considera miraculós el que tots l'entengueren; indubtablement és prodigiosa aquesta comprensió, encara que cal tindre en compte que la nostra llengua, amb les seues germanes, abastava àmplia extensió territorial i fruïa de gran prestigi i difusió.

En el mateix número de l'*Altar del Carme*, en «Vicent Ferrer i el món actual», Josep Vicent Maroto Borrego insistia:

Vicent Ferrer no parlà cap altra llengua, i Déu vullgué que el compregueren per tota Europa, perquè sobretot era la de la seua pròpia arrel. [...] Al País Valencià pareix ser que, malgrat la seua condició vicentina, no ens ha arribat encara la collita d'estes últimes disposicions [conciliars sobre la versió valenciana dels textos litúrgics] i pel que sembla són llunyanes les possibles solucions. [...] Així doncs, davant d'una figura com és Vicent Ferrer, quan arriba la seua festivitat, li oferim quatre *Miracles* (molt dignes però insuficients) i un sermonet dit en «vernacle». Mentrestant, els celebrants ens diuen la Missa en la llengua de Cervantes. Francament em pense que no és eixe el camí, que, encara que sembla un tòpic, «o som o deixem d'esser-ho», que açò no és ni seriós, ni sincer ni franc.

En un altre lloc del mateix número de l'*Altar de Carme* es reproduïx el poema «Pare Vicent, vine a València», de l'abrandat franciscà Bernardí Rubert Candau, les últimes estrofes del qual fan així:

¡Qué diferent conducta observen ara / els que se diuen fills de sant Vicent! / Tu sempre utilitzares nostra llengua, / i ells la tenen com rústic instrument. / Remou tots els teus ossos i despulles / i vine altra vegada al poble teu. / Si escolten el teu verb eloqüentíssim / tindran vergonya del seu vil menyspreu. / I parlaran, com deu parlar tothora / el que nasqué en el regne valencià, / amb nostra llengua dolça i sobirana, / que és de la terra i cel el ferm imà.

I encara llegim en el mateix número un altre poema, «Contesta'm, pare Vicent, contesta'm», de Vicent Ferri i Garcia, on l'autor expressa dramàticament la seua angoixa davant la sort que endevina per la llengua:

Per què, pare Vicent, Déu vui ens castiga / deixant-nos que perdam nostra llengua bella? / Quina és la mena de tallant corbella / que sega tan de quall la tendra espiga? / [...] Per què, pare Vicent, els teus germans / som tots tan eixuts de raça i tan febles / i som ensems tan indignes deixebles / de tindre't per mestre, essent valencians? / Des d'on nos ve eixe impetuós oratge / que tombant tota espiga a ras de terra / ens deixa a dures penes la desferra / que vui ens puga restar del teu llenguatge? / [...] Contesta'm,

pare, des de la teua trona, / contesta'm, que no trobaràs obstacles: / perdrem un dia tos estupends miracles / i l'himne valencià a nostra Patrona? / Dóna'ns, Vicent, valor per la reconquesta / de nostra llengua; de la que tu parlaves / quan els viaranys d'aquest món calcigaves, / o pega'ns, però fort, en tota la testa.

No cal dir que la major part de les col·laboracions publicades en els llibrets dels Altars de sant Vicent insistien en els tòpics vicentins de sempre. Tanmateix, la mostra d'escrits reivindicatius que acabem d'oferir ens ofereix un preciós retrat sociològic i ideològic del món vicentí que llavors, a les acaballes del franquisme, girava entorn dels *Miracles*.

Des de principis dels anys setanta del segle xx, l'espanyolització ideològica dels sectors més influents del clero local ha impedit els intents d'aprovació dels textos litúrgics en valencià, promoguts especialment per l'associació La Paraula Cristiana, nom d'inspiració vicentina. A pesar dels obstacles, l'admirable tossuderia del pare Pere Riutort Mestre (n. 1935) va arrancar dels bisbes valencians, presidits per José María Lahiguera, l'aprovació de la versió valenciana del *Missal dominical i festiu* (1974), preparada per la Comissió interdiocesana constituïda a l'efecte (1973), que van ser publicats en el *Llibre del poble de Déu* (1975), amb peu d'impremta de l'editorial Gorg, de Joan Senent, amb l'aval de La Paraula Cristiana i amb el copyright de Pere Riutort. En la «Presentació» del llibre, els bisbes valencians invoquen

la llengua que fou compresa pels diversos pobles de l'Europa occidental en boca de sant Vicent Ferrer, moralitzador itinerant.

Després de La Paraula Cristiana, ha estat *Saó* la revista d'un grup de preveres i laics, molt minoritari al si del catolicisme sociològic valencià, que, des de la seua aparició el 1976, més s'ha distingit en la reivindicació de la litúrgia en valencià i en la inculturació de la fe cristiana, seguint les directrius del Concili Vaticà II. Josep Antoni Comes, Emili Marín i Vicent Cardona n'han estat els principals impulsors. Doncs bé, en un laudable intent d'acostar fe i cultura, els

responsables de Saó, llavors també convertida en editorial, els de la Facultat de Teologia San Vicente Ferrer i l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana vam celebrar, entre el 13 i 16 de maig de 1996, el congrés *Sant Vicent Ferrer i el seu temps*, amb la finalitat d'actualitzar els nostres coneixements sobre el «personatge més emblemàtic de tots els valencians». Les *Actes del Congrés* (1997) foren publicades per l'Editorial Saó, amb una presentació del dominicà Martí Gelabert, llavors degà de la Facultat de Teologia. Paral·lelament, es publicà un estudi i l'edició de *La vida de sant Vicent Ferrer* (1510), de Miquel Peres (Ferrando 1996), fruit de la col·laboració entre la Universitat de València i una empresa privada, Vicent García Editores.

Ara interessa subratllar que el tema «Vicent Ferrer (ca. 1350-1419), predicador poliglota de l'Europa occidental» fou abordat en el susdit congrés per qui subscriu, en un intent de donar resposta als interrogants que Sanchis Guarner havia formulat en el seu article periodístic de 1974. De l'anàlisi crítica del procés de canonització, de la llengua dels sermons, de la documentació històrica coetània i de la biografia lingüística de Mestre Vicent Ferrer es dedueix que el predicador valencià s'adaptava lingüísticament als seus oients i que supliria les llacunes lingüístiques momentànies principalment amb els recursos de la llengua materna. El denominador comú de les declaracions del procés de canonització sobre la llengua de sant Vicent no és en quina o en quines llengües predicava, ja que les manifestacions de les declaracions són molt diverses, sinó el fet que tothom deia que l'entenia. I l'entenien, com declarà Robert de Roserge, per la «dolçor de la seua oratòria, als gestos que feia i, segons deia tothom en general, gràcies a la inspiració divina». La suggestió col·lectiva, la inducció dels enquestadors i l'absència de nacionalisme lingüístic n'expliquen la resta. No hi ha dubte que els *Estudis i inventari dels sermons de sant Vicent Ferrer* (*Arxiu de Textos Catalans Antics*, 18, 1999), de Josep Perarnau, i l'edició dels manuscrits vicentins encara inèdits, com ara el Ms. d'Avinyó, contribuiran a afinar les dades que ja coneixem i a precisar les interpretacions suara proposades.

En tot cas, a hores d'ara el recurs al do de llengües sant Vicent per a justificar la reivindicació de l'ús del valencià ha passat a la història. Però, in-

dependentment de les creences religioses de cadascú, sant Vicent continua ben present en l'imaginari valencià. Així, Vicent Torrent l'invoca com a protector dels valencians a «La llarga» i com a símbol de la llengua pròpia a «Murgues» en sengles cançons dels discos *La nit* (1999) i *Vares velles* (2004), del grup musical Al Tall. Concretament, en la primera, el cantautor valencià posa en boca del sant l'advertiment que evitem les baralles internes si no volem conseqüències nefastes de ponent:

Sant Vicent predicà a tot Europa / i isqué de València / espolsant-se el calcer. / I advertia: «Paisans, guardeu casa, / que, cert, dia vindrà que aneu al carrer! / Mentre disputeu / si la porta pinteu roja o blava, / els espanyaportes entren pel ponent.

En la segona, Torrent esmenta sant Vicent al costat d'Ausiàs March com a símbols de la llengua pròpia per a denunciar la política cultural de l'ajuntament de València presidit per Rita Barberà:

Pel programa de Cultura / ha dictat l'Ajuntament / que faran vindre a València / en persona l'any que ve / a Beethoven, a Cervantes, / a Dalí i a sant Miquel, / i amagaran a les golfes / a Ausiàs March i a sant Vicent.

En canvi, els principals responsables del clero valencià no sols han desistit de parlar a Déu amb la llengua de sant Vicent, sinó que, malgrat les disposicions del Concili Vaticà II i de l'ensenyament dels papes, utilitzen totes les estratègies possibles perquè els seglars i el clero fidels al valencià no ho puguem fer adequadament i dignament en la litúrgia.

Per als valencians que ens estimem el valencià, sant Vicent sempre serà, coherentment i sincerament, un referent inexcusable de la nostra llengua i del nostre país.

Bibliografia

- ALMELA, F. (1927 [1955]) *Sant Vicenç Ferrer*, Barcelona, Barcino. Reedició: *Sant Vicent Ferrer* (1955), València, Lletres Valencianes.
- ANTIST, V. J. (1575) *La vida y historia del apostólico predicador sant Vicente Ferrer, valenciano*, València, Pedro de Huete.
- BALLESTER-OLMOS, J. F. (2014) *San Vicente Ferrer y la ciudad de Valencia. Cartas y actas municipales medievales. Documentos del patronazgo sobre la ciudad y el reino*, València, Capítulo de Caballeros Jurados de San Vicente Ferrer.
- BARBERÀ, F. (1910) *De regionalisme y valentimicultura*, València, F. Vives Mora.
- (1913) *Per a valencians. Planes redactades y tretes a llum per un fill de la terra amant de Sant Vicent Ferrer, de la seua llengua y de la pública honestedat*, València, F. Vives Mora.
- BAYARRI, J. M. ed. (1955) *Corona poètica en llaor de sant Vicent Ferrer en el V centenari de sa canonització*, València, Editorial Guerri.
- BLASCO, R. (1985) *La insolent sàtira antiga*, Xàtiva, Ajuntament de Xàtiva.
- BOIX, V. (1855) *Fiestas que en el siglo IV de la canonización de san Vicente Ferrer se celebraron en Valencia*. València, Josep Rius.
- CASANOVA, E. (1988) «Sobre els sermons de les festes de Sant Vicent Ferrer al segle XVIII a València», dins *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, vol. 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 385-407.
- CASANOVA, E.; MARTÍNEZ, F. A. (2001) «La guerra i la paraula. Sobre els sermons patriòtics en valencià durant la Guerra de la Independència», *Caplletra*, 31 (2001), pp. 213-240.
- CÁTEDRA, P. M. (1984) «La predicación castellana de san Vicente Ferrer», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, XXXIX (1983-1984), pp. 235-309.
- COLOMER, A. (2007) *Temps d'acció. Acció Nacionalista Valenciana (1933-1936)*, València, Denes.
- ESCARTÍ, V. J. (1997) «Els centenaris de la canonització de sant Vicent Ferrer: Testimonis en valencià dels segles XVI i XVII» dins *Paradigmes de la història, I. Actes del congrés Sant Vicent Ferrer i el seu temps*, València, Saó, pp. 135-153.
- (2008) «A propòsit de l'ús del valencià en els centenaris de la canonització de sant Vicent Ferrer (1555, 1655, 1755)», dins *En el món de sant Vicent Ferrer*. València / Teulada, Denes, pp. 51-70.
- (2019) *Literatura valenciana en les festes a sant Vicent Ferrer (1755)*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- ESCOLANO, G. (1610) *Década primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y reino de Valencia*, València, Pedro Patricio Mey.
- ESPONERA, A. (2018) *Proceso de canonización del maestro Vicente Ferrer O.P.*, Valencia / Freiburg, Facultad de Teología San Vicente Ferrer / Studia Friburgensia.

- FAGES, H. P. (1904) *Procès de la canonisation de Saint Vincent Ferrer pour faire suite à l'histoire du même saint*, Paris-Lovaina, A. Picard-A. Uytspruydt.
- FERRANDO, A. (1983) *Els certàmens poètics valencians*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- (1993) «*La vida de sant Vicent Ferrer de Miquel Péreç*», *Bibliofília Antigua. Estudios bibliográficos*, 2, pp. 155-190.
- (1996) *La vida de sant Vicent Ferrer. Estudi i edició d'Antoni Ferrando*, València, Vicent García Editores.
- (1997) «Vicent Ferrer (1350-1419), predicador poliglota de l'Europa occidental», dins *Paradigmes de la història, I. Actes del congrés «Sant Vicent Ferrer i el seu temps»*, València, Saó, pp. 71-95. Reproduït a A. Ferrando, *Sant Vicent Ferrer en la historiografia, la literatura, l'hagiografia i l'espiritualitat al segle xv* (2013), pp. 19-46.
- (2013) *Sant Vicent Ferrer en la historiografia, la literatura, l'hagiografia i l'espiritualitat al segle xv*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- FERRANDO, A.; NICOLÀS, M. (2011) *Història de la llengua catalana*, Barcelona, UOC.
- FUSTER, J. (1954 [1968]) «Notes per a un estudi de l'oratòria vicentina», *Revista Valenciana de Filologia*, 4, pp. 87-185. Reeditat a J. Fuster *Obres completes*, 1, Barcelona, Edicions 62, pp. 23-151.
- FUSTER, J. P. (1827-1830) *Biblioteca valenciana*. València, Ildefonso Mompí, 2 vols.,
- JUAN-MOMPÓ, J. (2015) *L'aportació lèxica del canonge Teodor Tomàs*, Castelló, Universitat Jaume I.
- LOMBART, C. (1878) *Excel·lències de la llengua llemosina. Discurs panegirich llegit en la solemne sessió inaugural de Lo Rat-Penat, Societat d'amadors de les glories de València y son antich Realm, celebrada la nit del 31 de joliol del present any 1878*, València, Emprenta de Emili Pasqual.
- LÓPEZ QUILES, A. (2007) *Trama i ordit. Sobre l'aportació de la fe a la literatura valenciana contemporània*, Paiporta, Denes.
- (2012) *Església valenciana i llengua als segles xvii-xviii*, Tesi doctoral dirigida per A. Ferrando, Universitat de València, 4 vols.
- MARTÍ BADIA, A. (2019) *Les ideologies lingüístiques dels valencians de la segona meitat del Vuitcents i principis del Noucents (1854-1906)*. Tesi doctoral dirigida per A. Ferrando, València, Facultat de Filologia, Comunicació i Traducció.
- MARTÍ MESTRE, J. (1994): *El Libre de antiquitats de la Seu de València*, València / Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2 vols.
- (2017) *Diccionari de fraseologia (segles xvii-xxi)*, València, Publicacions de la Universitat de València / Publicacions de la Universitat d'Alacant / Acadèmia Valenciana de la Llengua / Institució Alfons el Magnànim.
- ORTÍ, M. A. (1656) *Segundo centenario de los años de la canonización del valenciano apóstol san Vicente Ferrer*. València, Jeroni Vilagrassa.

- PITARCH, V. (1972) *Defensa de l'idioma*, València, Tres i Quatre.
- (2001) *Llengua i Església durant el Barroc valencià*, València / Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RIBELLES, J. (1915 / 1929 / 1943 / 1978 / 1984) *Bibliografía de la lengua valenciana*, volums I-V, Madrid, Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos.
- ROCA, R. (2013) «El record de sant Vicent Ferrer al llarg dels segles XIX i XX», dins R. Bellveser ed., *Els valencians en el Compromís de Casp i en el Cisma d'Occident*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 503-526.
- (2018) «Iniciatives literàries al voltant del V Centenari de la canonització de sant Vicent Ferrer (1954-1955)», *Afers*, 90/91, pp. 485-503.
- (2019) «El record de sant Vicent, a València, l'any 1919», *Revista Valenciana de Filologia*, 3 (en curs).
- ROS, C. (1734) *Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano*, València, Cosme Granja.
- SANCHIS GUARNER, M. (1960 [1972]) *La llengua dels valencians*, València, Tres i Quatre.
- SANCHIS SIVERA, J. ed. (1927) «Introducció» a *Quaresma de sant Vicent Ferrer predicada a València l'any 1413*, Barcelona, Institució Patxot.
- SANMARTÍN, R. (cur.) (1944) *Glòria vicentina. Antologia poètica*, València, V. Esteve.
- SERRANO, T. (1762) *Fiestas seculares con que la coronada ciudad de Valencia celebró el feliz cumplimiento del tercer siglo de la canonización de su esclarecido hijo y ángel protector san Vicente Ferrer, apóstol de Europa*, València, Viuda de Josep d'Orga.
- VILA, A. (2019) *El milacres vicentins en els carrers de València*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua (en curs).

